

Α Ι Ξ ς Μ Η

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Συνδρομή ἔτησίᾳ Ἑσωτερικοῦ δρχ. 60.—Ἐξωτερικοῦ Δολλ. 5—

Διὰ τὴν Αἴγυπτον Λίρ. Αἰγύπτ. 2

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ὁδὸς Νίκης 20, Ἀθήναι. Τηλέφ. 24.106

Ε Χ Ο Ν Ι

REVUE MENSUELLE DE LA CULTURE INTELLECTUELLE HELLÉNIQUE

ADRESSE DE LA REDACTION: 20 RUE NIKIS, ATHÈNES—GRÈCE. TEL. 24.106

ΑΘΗΝΑΙ: ΤΥΠΟΙΣ Ε. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Η ΛΑΪΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ πολὺς καιρὸς πού ἡ σπουδὴ τοῦ λαϊκοῦ σπιτιοῦ, ἀγροτικοῦ καὶ ἀστικοῦ, ἀπέβη σπουδαῖον τμῆμα τῆς ἐπιστήμης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Πρὸ 65 ἀκόμη ἐτῶν παντοῦ οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ, συνέλεγαν μὲν μὲ ζῆλον καὶ σύστημα καὶ περιέγραψαν κάθε τι πού ἐνόμιζαν ὅτι συμβάλλει εἰς τὴν γνῶσιν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἀλλὰ δὲν εἶχαν κἄν σκεφθῆν ἢ ἀναζητήσουν τὸν λαὸν μέσα στὸ ἴδιον τοῦ σπιτί, νὰ μελετήσουν τὸ σπιτί ὡς ἐνδιαίτημα καὶ μαζὶ ὡς ἔργον τῶν χειρῶν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Καὶ ἐνῶ ἡ ἀρχαιολογία πρὸ πολλοῦ ἐμελετοῦσε τὴν οἰκοδομίαν τῶν ἀρχαίων λαῶν, κανεὶς δὲν ἐσκέφθη νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς νεωτέρους μας λαούς.

Μόνον ἀρῶν γεωγράφοι καὶ ἐθνογράφοι ἐρευνηταὶ μὲ ἀφαντάστους κόπους καὶ κινδύνους ἐγνώρισαν καὶ περιέγραψαν τὰς οἰκῆσεις τῶν μᾶλλον ἀπολιτίστων λαῶν τῶν ἄλλων ἡπείρων, ἀνεκάλυψεν ἡ Ἐπιστήμη τὴν ἀξίαν τοῦ χωρικοῦ σπιτιοῦ τῆς Εὐρώπης, καὶ αὐτὸ περὶ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης ἐκκρονταετηρίδος.

Σήμερα εὐτυχῶς τὰ πράγματα ἤλλαξαν: τὸ σπιτί καὶ γενικῶς ὁ ὕλικὸς βίος καὶ ἡ τέχνη τοῦ λαοῦ εἶναι ὑποκείμενα ἐνδελεχοῦς μελέτης τῆς Λαογραφίας, τῆς Ἐθνολογίας καὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐδῶ θὰ ἐξετάσω τὸν λαογραφικὸν χαρακτήρα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν αὐτῶν μελετῶν.

Τὸ σπιτί καὶ ἡ ἀλλή μὲ τὰ παράσπιτα, τὸν φοῦρνον, τὸν στάβλον, τὸν ἀχυρῶνα, εἶναι ὑποκείμενα λαογραφικῆς ἐρεύνης μόνον ὅταν εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ λαϊκοῦ τεχνίτου, δημιουργήματα τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, οἱ ὅποιοι, ὡς γνωστόν, ἐργάζονται σύμφωνα μὲ τρόπους καὶ συστήματα παραδεδομένα ἀπὸ τὰς προηγουμένης γενεάς, χωρὶς τὴν μεσολάβησιν ἢ τὴν ἐπίδρασιν μορφωμένου τεχνίτου.

Κατὰ ταῦτα τὸν λαογράφον ἐνδιαικφέρει ἓνα οἰκοδόμημα, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀντικατοπτρίζει τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἰκανότητας ὅχι μεμονωμένων ἀτόμων, ἀλλὰ μιᾶς δμᾶδος ἀνθρώπων, πού εἶναι φορεῖς τῆς λαϊκῆς παραδόσεως.

Ἐξ ἄλλου διὰ τὸν λαογράφον ἓνα κτήριον δὲν ἔχει ἀξίαν μόνον ἀπὸ πρακτικῆς καὶ αἰσθητικῆς πλευρᾶς—ἐξετάζεται βέβαια καὶ ἐκτιμᾶται καὶ ἀπὸ τῶν πλευρῶν αὐτῶν,—ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ λαογραφικῆς ἀπόψεως. Καὶ ὅταν δηλαδή ἡ αἰσθητικὴ καὶ πρακτικὴ ἀξία ἐνὸς ἔργου τοῦ λαοῦ εἶναι μετρία ἢ σχετικῶς μηδαμινή, καὶ τότε τοῦτο ἐρευνᾶται καὶ σπουδάζεται ὡς στοιχεῖον καὶ σταθμὸς μεταβατικὸς εἰς τὴν ὄλην ἐξέλιξιν τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας, δηλ. τῆς κατασκευῆς στέγης διὰ τὴν οἰκογένειαν, τὰ ζῶα καὶ τὰς ζωοτροφίας, τὸ ἀντιμετωπίζει κάθε ἀγρότης εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, ἀλλὰ τὴν λύσιν δὲν τὴν ἐξευρίσκει ὁ ἴδιος κάθε φορὰν ἐξ ἀρχῆς. Τὸ ἴδιον πρόβλημα εἶχε παρουσιασθῆ καὶ εἰς τοὺς προγόνους του καὶ κάποτε αὐτοὶ ἔδωσαν μίαν λύσιν, μίαν συγκεκριμένην μορφήν πού ἀποτυπώθηκε μὲ τὸν καιρὸν εἰς ὠρισμένον τύπον καὶ σύστημα. Τὸν τύπον καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ ἔχει κληρονομήσει αὐτὸς καὶ πρόκειται τώρα νὰ τὰ προσαρμόσῃ πρὸς τὰ πραγματικὰ δεδομένα καὶ τὰ μέσα πού διαθέτει, ὥστε νὰ πληροῦν τὰς ἀνάγκας τῆς διαβιώσεως τῆς οἰκογενείας του καὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν ἐκ τοῦ βίου ἀσχολιῶν τῆς.

Ἀπὸ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον γίνεται ἐκάστοτε ἡ προσαρμογὴ αὐτῆ, πηγάζουν πολ- λάκις παρεκκλίσεις ἀπὸ τὸν παραδεδομένον τύπον, παραλλαγὰι ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν μορφήν ἔτσι δημιουργεῖται ποικιλία μορφῶν, αἱ ὅποιαὶ παρουσιάζουν ἀλληλουχίαν καὶ ἀλληλεξάρτησιν καὶ δεικνύουν ὀργανικὴν ἐξέλιξιν, φυσικὴν διὰ κάθε ἀνθρώπινον ἔργον.

Ένεκα τούτου τήν έρευαν επί τῶν λαϊκῶν οἰκήσεων ἐνός τύπου δὲν περιορίζομεν εἰς τήν μελέτην μιᾶς ἢ δύο, ἔστω καὶ τῶν μᾶλλον ἀντιπροσωπευτικῶν οἰκιῶν, ἀλλὰ τήν ἐπεκτείνομεν εἰς τὸ σύνολον αὐτῶν. Διότι μόνον ἂν μελετήσωμεν τὸ σύνολον τῶν οἰκοδομικῶν μορφῶν ἐνός τύπου, καὶ πρωτίστως ἐκείνων ποὺ ἡ αἰσθητικὴ καὶ πρακτικὴ ἀξία των εἶναι μετρία ἢ σχετικῶς μηδαμινή, θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀνακαλύψωμεν τήν ἀρχικὴν μορφήν, ἐκ τῆς ὁποίας διὰ θαυμασίας ἐξελίξεως παρήχθη ὁ σήμερον ἐπιχωριάζων ἐν τῷ τόπῳ τύπος, ν' ἀνεύρωμεν τὸν δρόμον ποὺ ἠκολούθησεν ἡ λαϊκὴ οἰκοδομία, διὰ νὰ φθάσῃ ἀπὸ τὰς ἀπλουστεράς εἰς τὰς συνθετωτέρας μορφάς.

Τὴν προσοχὴν μας ἐλκύει προσέτι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἔγινεν ἡ στέγασις τοῦ σπιτιοῦ, (ἐπειδὴ ἡ στέγη ἀποτελεῖ τὸ οὐσιώδες, ἀλλὰ καὶ τὸ δυσκολώτερον πρόβλημα τῆς ὄλης οἰκοδομήσεως) παρατηροῦμεν τὴν θέσιν καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς ἐστίας τῆς καπνοδόχου, τῆς ἀποθήκης, τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον προφυλάσσουν τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν καὶ τοὺς ποντικούς, τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ψήνουν τὸ ψωμί εἰς τὴν γάστραν ἢ εἰς τὸν φούρνον, τὴν κατασκευὴν τοῦ φούρνου κτλ. Τέλος ἐξετάζομεν ἔτι τὸ σπιτομάζωμα, ὅλα δηλ. τὰ σκεύη καὶ τὰ ἐπιπλα τοῦ χωρικοῦ σπιτιοῦ, τὸν ἀργαλεῖο καὶ τὰ ἄλλα ὄργανα καὶ ἐργαλεῖα τῆς οἰκιακῆς χειροτεχνίας, βιοτεχνίας κτλ.

Δι' ὅλα αὐτὰ ἀναζητοῦμεν τὰς λύσεις ποὺ ἔδωσεν ὁ λαϊκὸς τεχνίτης· εἶναι λύσεις ποὺ δὲν ἔχουν τὴν σφραγίδα τῆς ἀτομικότητος, ἀλλ' ἀποτελοῦν σύστημα, ποὺ ἐπικρατεῖ γενικῶς ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν τόπον καὶ χαρακτηρίζει τὴν σκέψιν, τὸν πρακτικὸν νοῦν, τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, τὴν αἰσθησιν τοῦ καλοῦ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ πνευματικαὶ καὶ ψυχικαὶ διαθέσεις καὶ ροπαὶ τῶν λαϊκῶν ὁμάδων εἶναι διάφοροι, διὰ τοῦτο καὶ αἱ λύσεις ποὺ ἔδόθησαν εἰς τὰ προβλήματα αὐτὰ συνήθως ποικίλλουν, παραλλάσσουσαι ἀπὸ τόπον εἰς τόπον. Δὲν εἶναι ὁμοῦς σπάνιον καὶ τὸ φαινόμενον, οἱ ἴδιοι τρόποι καὶ τὰ ἴδια μέσα νὰ παρουσιάζωνται εἰς διαφόρους τόπους καὶ διαφόρους λαοὺς καὶ τότε πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ, ἂν ἐν προκειμένῳ τὰ αὐτὰ αἷτια ἐπροκάλεσαν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα χωριστὰ εἰς κάθε τόπον, ὅπως ὑποστηρίζει ἡ ἀνθρωπολογικὴ θεωρία, ἢ ἂν ὀφείλωνται εἰς δανεισμόν, εἰς ἐπίδρασιν δηλ. ἐνός πολιτισμοῦ ἐπὶ τὸν ἄλλον, ὅπως δέχεται ὑπὸ ὠρισμένης προϋποθέσεως ἡ ἱστορικογεωγραφικὴ σχολή.

Κατὰ ταῦτα εἰς τὰς ἐρένας τοῦ εἴδους αὐτοῦ, πίσω ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ ἐρευνῶμεν, διακρίνομεν ἀδιαλείπτως τὸν ἄνθρωπον τοῦ λαοῦ, ἄνθρωπον δημιουργὸν καὶ παράγοντα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατ' οὐσίαν αὐτὸν ἐρευνῶμεν. Ὡστε καὶ διὰ τὴν Λαογραφίαν ἰσχύει καθ' ὄλην τὴν ἔκτασιν τὸ ρητόν, ὅτι «μεταξὺ ὄλων τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου ὁ ἄνθρωπος εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἢ πλέον ἐπαξία σπουδῆ».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΕΓΑΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἡ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

«Γένοιο οἶός ἐσσι μαθῶν»

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ποὺ ἤθελα ἐδῶ νὰ ἐξετάσω εἶναι τοῦτο, ἂν τὸ ἔργο τῆς ἀνοικοδόμησης μαζὺ μὲ τὰ τόσα ἄλλα προβλήματα τοῦ ποὺ ἡ δυσκολία τους εἶναι ἄς πῶ, μηχανικὴ καὶ γι' αὐτὸ μποροῦν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰς μεθόδους καὶ τὰ συστήματα μιᾶς ρατσιοναλιστικῆς ἀντιμετώπισης — ἀρκεῖ αὐτὴ νὰ ἀφεθῇ ἐλεύθερη καὶ νὰ τῆς παρασχεθῶν ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργο τῆς — ἂν, λέω, μαζὺ μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα ἔχει ν' ἀντικρύσῃ κι' ἓνα ἄλλο ποὺ εἶναι φύσης πνευματικῆς: Στενεγμένοι, μ' ἄλλους λόγους, ἀπὸ μιὰν ἀδήριτην ἀνάγκη καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ ἔργου εἶναι ἐπόμενον νὰ σώρῃται—νὰ δράσουμε σὲ μιὰ περιοχὴ, ὅπου ἀπὸ αἰῶνων μιὰ παράδοσις, ποὺ ἂν κι' ἀπόμεινε ἀπλή—ἢ γιὰτὶ ἀκριβῶς ἀπόμεινε ἀπλή—κράτησε ζωντανὴ τὴν πανάρχαια οὐσία τῆς καὶ στέκει ὡσάν εἰκόνα τοῦ βαθύτερου «εἶναι» μας, κινδυνεύομε τάχα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀναμφισβήτητης μονομέρειας τῆς παιδείας μας, ποὺ εἶταν ἀνίκανη νὰ μᾶς φέρῃ ὡς τὰ τώρα σὲ μιὰν αὐθεντικὴν δημιουργικὴν σχέσιν μ' αὐτὴν τὴν παράδοσις, νὰ πλάσουμε ἓνα ἔργο ποὺ θᾶταν ὡς ἡ ἀρνησὴ τῆς, ὡς τὸ σβύσιμο τῆς εἰκόνας αὐτῆς τοῦ ἑαυτοῦ μας ποὺ μᾶς τὴν διέσωσε ἢ παράδοσις αὐτὴ ὡς τὰ σήμερα; Ἄρνησις βέβαια ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς καινοτομίας ἢ μὴ τῶν σχημάτων μας, ἀλλὰ βαθύτερη—ἀπὸ τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν πνευματικὴν κενότητα τοῦ ἔργου μας — ἀρνησις τῆς ἐσώτατης οὐσιαστικότητος τῆς παραδόσεώς μας, καὶ ποὺ ἡ ἐξωτερικὴ μίμησις τῶν σχημάτων τῆς θᾶταν, περιττὸ βέβαια νὰ τὸ πῶ, ἀνίκανη νὰ ὑποκαταστήσῃ.

Αὐτονόητο λοιπὸν εἶναι, πῶς τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἔτσι ὅπως τὸ θέσαμε ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀνοικοδόμησις, εἶναι πρόβλημα — τὸ κεντρικὸ μάλιστα τῆς νεοελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν μιᾶς μαζὺ φιλοσοφημένης καὶ βαθύτατα αἰσθαντικῆς ἀπὸ μέρους μας ἀντιμετώπισης τοῦ νοήματος τῆς λαϊκῆς μας παραδόσεως, μέσα στὴν ὁποία διασώζεται ὀλοζώντανον τὸ νόημα ὀλάκαιρης τῆς πνευματικῆς μας κληρονομίας.

Χρέος μας λοιπὸν εἶναι νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐξυψώσουμε τίς ἔννοιες τοῦτες «λαϊκὴ παράδοσις», «λαϊκὴ τέχνη» ἀπὸ τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδο ὅπου τίς ἔχει ἀφήσει—σὲ μιὰν ἀφόρητη στατικότητα, ἀοριστία καὶ ρηχότητα — ἢ ἐπιπόλαιη νοοτροπία τῶν πολλῶν ποὺ φτάνουν νὰ τίς θεωρήσουν ὡς κάτι πιά ξεπερασμένο γιὰ τὴ συνείδησίν τους καὶ παίρνουν τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων ἐκείνων ποὺ πασχίζουν ν' ἀποκαλύψουν τὸ νόημά τους ὡς μιὰν ἐξειδίκευσις, ἐνῶ εἶναι τὸ γενικώτατον καὶ τὸ θεμελιακὸ μέλημα κάθε γνήσιου Ἑλληνα δημιουργοῦ, ὡς τὸ ἐπίπεδο μιᾶς ὅσο γίνεται φιλοσοφημένης γνώσεως καὶ αἰσθαντικότητος, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ διαφωτιστοῦμε ὡς πρὸς τὸ βαθύτατον νόημα ὅπου οἱ ἔννοιες αὐτὲς κρύβουν.

Τὶ ἀντιπροσωπεύει λοιπὸν ἡ λαϊκὴ πλαστικὴ γλῶσσα γιὰ μᾶς, ἀπὸ ποῦ ἀπορρέει ἡ ὡσάν ἐνός φυσικοῦ ὄντος ὀργανικότητά τῆς, ὅπου ὅπως ἡ γλῶσσα «παίρνει ὑπόστασις μέσα σὲ ὅλα τῆς τὰ μέρη σύγγχρονά καὶ γι' αὐτὸ ὀργανικά» (1). Ἀπὸ ποῦ, αὐτὴ ἢ βαθύτητά τῆς ποῦ, «ὅσο βαθύτερα εἰσδύομε σ' αὐτὴ τόσο ὀριστικώτερα ἀπο-

1) Schelling: Ἀνατρέχω στοὺς στοχασμοὺς ποὺ ἔκαναν οἱ φιλόσοφοι σχετικὰ μὲ τὴν γλῶσσα, γιὰτὶ βρίσκω πῶς ὑπάρχει θαυμαστὴ ἀναλογία λόγου καὶ πλαστικῆς γλῶσσας.

καλύπτεται πώς ξεπερνάει κατά πολύ το βάθος που παρουσιάζουν τα συνειδητά δημιουργήματα» ; (2)

Ποιά είναι η δημιουργική της «ἀρχή» που την κάνει ικανή να διασώζη την πανάρχαιη ουσία που της έλαχε να κατέχει και γιατί η ανάγκη της γνήσιας μαζύ της σχέσης μας παίρνει μιὰ σημασία υπαρξιακή για την πνευματική μας υπόσταση; Δεν πρόκειται βέβαια ν' ἀπαντήσω ἐδῶ στα ἐρωτήματα αυτά που η διερεύνησή τους θ' ἀπαιτούσε ἀσφαλῶς τὴν παιδεία ἐνὸς φιλοσόφου.

Ἦθελα μόνο εἰς τὰ στενά ὄρια τούτου τοῦ ἄρθρου νὰ δείξω τὸ μέγεθος μὲ τὸ ὁποῖο προβάλλεται στὴ συνείδηση ἐνὸς τεχνίτη ἢ λαϊκῆς ἔκφραση πού ἢ μαρτυρία του παρ' ὅλες τις οἰασδήποτε ἄλλες ἐλλείψεις, κατέχει τὴν ἐμπειρία ἐκείνη πού μόνο ἡ ἄσκηση τῆς τέχνης καὶ ἡ ἄμεση τῆς αἰσθητῆς ὕλης ἀφ' ἡμπορεῖ νὰ δώση. Ἴσως ἡ προσπάθειά μου τούτη ἔκανε πλέον αἰσθητὴ τὴν ἀνάγκη μιᾶς πλέον φωτισμένης ἀπέναντι στὴ λαϊκῆς ἔκφραση στάσης μας.

Ἡ λαϊκῆς ἔκφραση εἶναι ὁ θαυμαστός καρπὸς τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, ὅπου ὁ νοῦς κι' ὅλες ἐκεῖνες οἱ εὐαίσθητες ιδιότητες, τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πού ὅπως λέει ὁ Chestoff, «δὲν ἀνακαλυφθήκανε ἀκόμη ἀπὸ τὴν ψυχολογία καὶ πού θ' ἀποδειχθῆ πὼς εἶτανε πάντα κι' εἶναι ἢ πηγὴ τῶν τελευταίων μεταφυσικῶν ἀποκαλύψεων», ἐνεργοῦνε ὡς ἓνα ἀδιάσπαστο σύνολο. Στὴ μυθικὴ τούτη κατάσταση, πού δὲν τὴν διέσπασε ἀκόμη ὁ ἐγκέφαλος ζητῶντας ἐγωϊστικά νὰ σφετερισθῆ καὶ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸ ἔργο τῶν διαισθητικῶν δυνάμεων κι' ὅπου, ὅπως εἶπα, ὑποκείμενο καὶ ἀντικείμενο εἶναι ἓνα, ἐπιτελεῖται ἢ πλήρεια ἐκείνη πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητας ὑπακοῆς πού εἶναι τὸ ἐχέγγυο τῆς ἀλήθειας.

Καὶ τὸν ὄρο τούτο δὲν θὰ τὸν πάρουμε μὲ μιὰν ἐκδοχὴ δουλικότητας ἢ παθητικότητας. Ἀντίθετα πρέπει νὰ φανταστοῦμε τόσο πιὸ ἐλεύθερες τις δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο ἐνεργὰ θὰ μπορέσουν ν' ἀνταποκριθοῦν πρὸς τις ἐπιταγές πού θὰ δεχθοῦν ἀπὸ τις ἐσωτερικὲς φωνές πού τις καθοδηγοῦνε.

Ὁ Chestoff ἔχει πῆ: «Οἱ φιλόσοφοι ἔπρεπε νὰ βροῦνε ἓνα οὐσιαστικὸ τῆς λέξης «ἀκούμενον» καὶ νὰ τῆς δώσουν τὴν ἴδια σημασία πού δίνουνε στὴν ἐνόραση. Καὶ μάλιστα ἀκόμη μεγαλύτερη. Τὰ μυστήρια τῆς υπέρβειρας ψιθυρίζονται σιωπηλὰ στ' αὐτὸ ἐκείνου πού γνωρίζει, ὅποτε πρέπει νὰ γίνεται ὀλόκληρος αὐτὸς».

Ἀπὸ τὴν ὑπακοῆ τούτη τοῦ συνόλου ἐντὸς τῶν δυνάμεων του, πηγάζει ὁ ταυτόχρονα προνοητικὸς καὶ συναισθηματικὸς, ὁ ἐράσμιος, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, χαρακτήρας τῆς τέχνης του, ἢ πηγαια ἀύθρομησία τῆς. Ἐδῶ χῶρες δὲν ὑπάρχουν γιὰ τὸ περιττὸ πού εἶναι «ἐκ τοῦ πονηροῦ», ἐδῶ ὅλα δουλεύουν εἰς τὸ κοινὸ (τὸ καθολικὸ) καὶ τὸ κύριο (τὸ οὐσιαστικὸ), καὶ τὸ ἀτομικὸ εἶναι ὡς ἂν προαίσθησι τοῦ καθολικοῦ.⁽³⁾ Ἀπ' αὐτὸ πηγάζει τὸ ἀπρόσωπο καὶ τὸ πολύψυχο πού ἔχει πάντα ἢ λαϊκὴ τέχνη, ἢ ἰδιότητά της νὰ μπορῆ νὰ παραλαμβάνῃ ὡς μιὰ ἀπὸ τις προηγούμενες γενεές δοσμένη πραγματικότητα, τὴν ἰδιάζουσα στὸν κάθε λαὸ πλαστικὴ οὐσία, πού ἢ γέννησή της, ὅπως καὶ τῆς γλώσσης, ἀνάγεται στὴν προϊστορία καὶ συνιστᾷ—μαζύ μὲ τὴ γλώσσα, τὸ μῦθο καὶ τις ἄλλες ἐκδηλώσεις—τὴν εἰς τὸ βάθος ἀναλλοίωτη—παρ' ὅλες τις ἀπὸ τις τροπές τῶν καιρῶν ἐπιφερόμενες μεταβολές τῶν ἐξωτερικῶν μορφῶν—συμβολικὴ ἔκφραση τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ κάθε λαοῦ πραγματικότητας.

Καὶ τὸν ἰδιάζοντα τοῦτο δρόμο πού παίρνει κάθε ἐθνότητα γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς συμβολικῆς ἐκφράσεως τοῦ ἰδιαίτεροῦ τῆς «εἶναι», δὲν πρέπει βέβαια νὰ τὸν δοῦμε ὡς ἐνέργεια ἀντικεινική. Εἶναι ὁ μοιραῖα ἰδιαίτερος δρόμος πού παίρνουν οἱ γλώσσες κι' οἱ ἄλλες δημιουργίες τῶν λαῶν πού ἐνεργοῦνε ὡς ἀτομικότητες⁽⁴⁾ μέσα στὸ σύνολο τῆς ἀνθρωπότητας, ἢ πραγμάτωση «τῆς βασικῆς

2) Πρβλ. : Schelling.

3) Πρβλ. : Humboldt.

4) Πρβλ. : Humboldt.

αὐτονομίας κάθε ψυχῆς, ψυχῆς ἀτόμου ἢ λαοῦ, συνδυαζόμενος μὲ τὴ γνώση τῆς ἀπέραντης κοινωνικότητος χάρις στὴν ὁποία νὰ βρῆσκειται σὲ συνεχή εὐεργετικὴ ἀλληλοεπίδραση μὲ ὅλες τις ψυχές...⁽⁵⁾

Κι' ἂν ἢ ἀρχὴ τούτη ἀληθεύει γιὰ κάθε ἐθνότητα, γιὰ τὴ δικὴ μας παίρνει μιὰ σημασία ξεχωριστὴ. Ἀρκεῖ νὰ στοχασθῆ κανεὶς τὴ θέση πού ἔχει ἢ κοίτη τῆς ἀπάνω στὸν πλανήτη μας, γιὰ νὰ συμπεράνη τὴν προνομιακὴ μοῖρα της.

Κείμενη ἀνάμεσα σὲ τρεῖς ἠπείρους, ἀνάμεσα Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, Βορρᾶ καὶ Νότου—εἰς τὴν διασταύρωση τῶν πνευματικῶν ρευμάτων πού ἀπ' ἀνέκαθεν περνούσανε ἀπάνωθὲς της, ρόλος της προαιώνιος εἶτανε—καὶ εἶναι—νὰ συνθέσῃ⁽⁶⁾ τὰ πολυμιγῆ κι' ἀντιθετικὰ στοιχεῖα πού τὰ ρεύματα τούτα τῆς ἔφερναν, σὲ μιὰν ἀρμονία δηλωτικὴ τῆς ἰδιαίτερῆς τῆς προσωπικότητας. Καὶ βρίσκω πὼς ὅτι λέμε «Κάλλος» τῆς ἀρχαίας μορφῆς δὲν εἶναι ἄλλο παρ' ἢ σύνθεσι τούτη πού ἐπετέλεσε ἢ Ἑλληνικὴ Τέχνη. Καὶ τὰ λόγια πού ἀναφέρονται στὸν Δελφικὸ Ὕμνο—πού λέμε «μέσα του, καίτοι μονόφωνο ξάνοιγε κανεὶς τις φωνές ὄλων τῶν λαῶν»⁽⁷⁾ εἶναι δηλωτικὰ τῆς ἐνέργειας αὐτῆς. Στὸ Μεσαίωνα πάλι μὲ τὴ Βυζαντινὴ παράδοση ἐπιτελεῖται ὁ ἄθλος τῆς σύνθεσης τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν στοιχείων μὲ τ' Ἀνατολικά.

Ἡ οἰκουμενικότητα τούτη—προνόμιο ὄλων τῶν μεγάλων παραδόσεων τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου—λανθάνει μέσα στὴ λαϊκὴ μας παράδοση. Δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν καθολικότητά της τούτη πού πηγάζει ἢ ἀνεξάντλητη δυνάμη της γι' ἀνανέωση πού ἀπ' ἀνέκαθεν τὴ χαρακτηρίζει, καὶ τώρα στοὺς καιροὺς μας δὲν εἶναι ἀνοιχτή, γιὰ νὰ πῶ ἔτσι, στὰ σχήματα τοῦ πρωτοποριακοῦ Κινήματος τῆς Νέας Τέχνης, ὅσο, γιὰ παράδειγμα, ἢ Ἀναγέννηση εἶναι κλειστὰ αὐτά;

Πραγματικὰ θὰ δοῦμε μιὰ μύχια συγγένεια ἀρχῶν ἀνάμεσα στὰ κυβικὰ σχήματα τῆς Αἰγαιοπελαγικῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς κι' ἐκεῖνα τῆς Νέας Τέχνης. Ὅμοια πάλι ὑπάρχει μιὰ σχηματικὴ συνάφεια ἀνάμεσα στὰ λεπτὰ ὑποστυλώματα, ἐπιστύλια καὶ τοιχώματα τῆς σύγχρονης τέχνης, μὲ τὴν ξύλινη κατασκευὴ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ γενικά τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μικρασίας.

Ἡ καθολικότητα τούτη τῆς παράδοσῆς μας, ἀπ' ὅπου ἀπορρέει, ὅπως εἶπα, ἢ μύχια—καὶ παρ' ὅλες τις ἐσώτερες ἀντιθέσεις της—συνάφεια μ' ἓνα κίνημα τὸ ἴδιο οἰκουμενικῆς σημασίας, ὅπως εἶναι τὸ σύγχρονο, πού παρουσιάζει τ' ἀναμφισβήτητα γνωρίσματα μιᾶς γνήσιας κι' ἀντιπροσωπευτικῆς γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ἀνακαινιστικῆς προσπάθειας τῆς σύγχρονης ἀρχιτεκτονικῆς—καὶ πού κάτω ἀπὸ τὴν καινοτομία τῶν σχημάτων της καὶ τὴν ἐπαναστατικότητά τῶν ἀρχῶν της, κρύβει στὸ βάθος τὴν προσπάθεια τῆς ἀνασύνδεσῆς της μὲ τις ἀρχές τῶν μεγάλων παραδόσεων, ἢ καθολικότητα λέω τῆς παράδοσῆς μας κι' ἢ ἀπ' αὐτὴν ἀπορρέουσα συνάφειά της μὲ τὸ σύγχρονο κίνημα, ἀνοίγει στὸν Ἑλληνα ἀρχιτέκτονα ἓνα στάδιο, ὅπου τὰ ἔπαθλα εἶν' ἀντάξια τῶν ἀγώνων πού ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ γιὰ ν' ἀνταποκριθῆ στὴν ὑψηλὴ ἱστορικότητα τῆς παράδοσῆς του.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ δυναθῆ ν' ἀνταποκριθῆ πρὸς τὸν ὑψηλὸ τοῦτο σκοπὸ, χρέος του εἶναι ν' ἀρθῆ πάνω ἀπὸ τις ἐπιφαντικὲς ἀντινομίες, ὅσες τοῦ παρουσιάζουν οἱ σύγχρονοι καιροὶ καὶ ἀναγόμενος μ' ἓναν νοῦ φιλόσοφο καὶ μὲ τὴν καταβολὴ ἀπὸ μέρους του, ὄλων τῶν αἰσθαντικῶν ἰδιοτήτων τῆς ψυχῆς του, νὰ μπορέσῃ νὰ συλλάβῃ τις ἀντινομίες τούτες ὡς τις δύο ἀντιθετικὲς ὀψεις τῆς μιᾶς καὶ μόνῃς ἀλήθειας, ὡς τ' ἀπαραίτητα, ἀκριβῶς γιὰτί εἶναι «ἀλλόφυλα, ἀνισοτελεῆ καὶ διχὰ-φρονέοντα.»⁽⁸⁾ ὄργανικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνο μπορεῖ νὰ συντεθῆ ἢ ἀρμονία.

Πραγματικὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, καθὼς καὶ τῆς τέχνης εἶναι ἓνα. Ἀρκεῖ νὰ πραγματοποιησοῦμε μέσα μας τὴν ἐνότητά του. Ἀρκεῖ νὰ συλλάβουμε τὴν ἀντιθε-

5) Πρβλ. Ἄγγ. Σικελιανός. Δελφικὸς Λόγος.

6) Πρβλ. Ἄγγ. Σικελιανός. Δελφικὸς Λόγος.

7) Πρβλ. Ἄγγ. Σικελιανός. Δελφικὸς Λόγος.

8) Φιλόλαος.

τική ένότητα του ένστικτου και της διάνοιας, για να δοῦμε πῶς ἀνάμεσα ἀπλῆς και σοφῆς τέχνης ὁ δρόμος «*ἡ δόξ, ἄνω κάτω μία και ἡ αὐτή*». (9)

Ἡ πρώτη τείνει στή δεύτερη, τούτη ρίχνει τίς ρίζες της στήν πρώτη για ν' ἀντλήσει ὅ,τι αὐτή μόνη μπορεῖ νά δώσει ὅ,τι εἶναι πρὶν ἀπὸ κάθε συμπέρασμα της διάνοιας.

Μονάχα ἡ ἀέναη συλλογή θά μᾶς βοηθοῦσε ν' ἀναπτύξουμε μέσα μας τὸ κριτήριο τοῦ γνήσιου και τοῦ ἐπίπλαστου, ὥστε ξεπερνώντας τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν ἐφήμερων και ψευδαισθητικῶν συνθημάτων, πού ὀλοένα ἀνανεοῦμενα, μᾶς περιζώνουν στήν ἐποχή μας, ν' ἀντικρύσουμε τὴ μορφή ὅχι ὡς αὐθαίρετη ἀτομικιστική ἐφεύρεση ἀλλ' ὡς ἀποκάλυψη της ἐσωτερικῆς μας πραγματικότητας.

Ἀλλὰ για νὰ πραγματώσουμε τὴ μορφή πού θά δουλεύη στὸ νόημα της Τέχνης και θᾶναι ἡ ἐκφραση της ἐσώτατης οὐσιαστικότητας της ἐθνότητας, δὲν φτάνει μονάχα ἡ νοητική τούτη ἐμβάθυνση. Χρειάζεται σύγχρονα, μ' ἀέναη ἄσκηση, νὰ ξετυλίξουμε μέσα μας ὅλες ἐκεῖνες τίς ἀπὸ μιά στρεβλὴ διαπαιδαγώγηση ἀπονεκρωμένες, ἀσυνείδητες δημιουργικές μας δυνάμεις...

Τὸ ρῶτημα λοιπὸν πού αὐθόρμητα γεννιέται στίς συνειδήσεις μας, προκειμένου νὰ ἐξετάσουμε τὸ πρόβλημα της νεοελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς—γιατί γι' αὐτὸ οὐσιαστικά πρόκειται—σὲ συνάφεια μὲ τὸ ἔργο της ἀνοικοδόμησης εἶναι τοῦτο: Ὑπὸ ποιὸν ὅρους και συνθήκες πού ἐπιβάλλονται μοιραῖα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦτο, καλεῖται νὰ δράσῃ ὁ Ἕλληνας ἀρχιτέκτονας, πού τὸν ἰδεατὸ του τύπο πασχίσαμε παραπάνω νὰ διαγράψουμε;

Μιά πελώρια καταστροφή μᾶς χτύπησε. Μπρὸς στὸ θέαμα τῆς δυστυχίας, τὸ πρῶτο αὐθόρμητο κίνημα κάθε εὐαίσθητης καρδιάς εἶναι ὡσάν παραιτούμενη ἀπὸ κάθε πνευματικὸ αἶτημα νὰ φωνάξῃ: "Ἄς ἐπουλώσουμε πρῶτα τίς πληγές τοῦ σώματος, θά ρθῇ ἀργότερα ἡ ὥρα τοῦ πνεύματος. Πρῶτη μάλιστα στήν ἀνθρώπινη τούτη συμπάθεια θᾶναι ἡ φωνὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, γιατί εἶναι κοινὴ ἡ πηγὴ της ἠθικῆς και τοῦ ὠραίου.

Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐδῶ για τὴ λεγόμενη αἰσθητικὴ θεώρηση τὴν καθ' ἑαυτὴ καλλιεργούμενη, τὴν ἀποκομμένη ἀπὸ τὴν ἠθικὴ προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, μὰ κείνη πού εἶναι ἀκριβῶς της προσωπικότητας αὐτῆς ὄλου τοῦ ἰδιαίτερου «εἶναι» μας ἡ φανέρωση.

Κι' ὅτι τὸ νὰ ἐκφρασθῇ τὸ εἶναι μας τοῦτο ἔχει μίαν ὑπαρξιακὴ σημασία για τὴν ἐθνότητά μας, εἶναι περιττὸ νὰ τὸ πῶ.

"Ἄν ἐπρόκειτο λοιπὸν για ἓνα ἔργο ἐνὸς ὑλικοῦ μονάχα περιεχομένου ἢ ἐποχῆς τούτης ἔχει μέσα ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος τῶν καταστροφῶν της για νὰ τίς θεραπεύσῃ και δὲν θά εἴχαμε ἀνάγκη νὰ μιλάμε για ὅ,τι δῆποτε ξένο πρὸς τὸ ὑλικὸ τοῦ ἔργου τούτου περιεχόμενο.

Ἀναμφίβολο εἶναι, πῶς ἡ ὀρθολογικὴ του ἀντιμετώπιση, και στή γενικότητα και στίς λεπτομέρειες, εἶναι ὁ μόνος νόμιμος τρόπος πού διαθέτει ἡ ἐποχή μας.

Νόμιμος, γιατί κάθε ἐποχῆ, ὅπως ἓνας ὀργανισμὸς, διαμορφώνει τὰ ἰδιάζοντα σ' αὐτὴ μέσα για τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων πού ἡ ἴδια δημιουργεῖ.

Και παρ' ὅλη τὴ μονομέρεια τοῦ ὀρθολογισμοῦ του, ἀρμοδιώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλον συμβατικὰ συναισθηματικὸ, για ν' ἀντιμετώπισῃ κι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν αἰσθητικὴ πλευρὰ τῶν προβλημάτων του, ἐξ αἰτίας της ὀξύνοιάς του και—ὀφείλουμε νὰ τοῦ τὸ ἀναγνωρίσουμε, ἐξ αἰτίας μιᾶς αἰσθαντικότητας, μιᾶς συναισθηματικότητας πού, ἴσως ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀντίθεση, λανθάνουν μέσα της.

Φαντάζομαι λοιπὸν τὰ στελέχη της ἀνοικοδόμησης, νὰ σκορπισθοῦν εἰς τὴν ὕπαιθρο κι' ὠπλισμένα μὲ τὴν κατάρτιση πού εἴπαμε νὰ γνωρίσουν, κάτι περισσό-τερο, νὰ δεχτοῦν, νὰ ζήσουν, μαζὺ και κοντὰ στὸ λαὸ τίς ὀσιες ἀνάγκες τοῦ ἀλη-

9) Ἡράκλειτος

θινοῦ του βίου. Γιατί ἡ ἀνάγκη, ὅταν εἶναι νόμιμη και ἀληθινὴ, παίρνει ἓνα νόημα πνευματικὸ.

"Ἀγρυπνη και ἀνεπηρέαστη ἀπὸ κάθε αὐθαίρετη ἐγκεφαλικὴ παρέμβαση, ὕπακοή, ζήτηση τοῦ κοινοῦ και τοῦ κύριου θ' ἀγάγουν κατὰ τρόπο φυσικὸ πρὸς τὴν τυπικὴ λύση. Κι' ἀπὸ τὴν πραγμάτωση της τυπικῆς τούτης λύσης—κι' ὅχι ἀπὸ μίαν «ἐκ τῶν προτέρων» αἰσθητικὴ θέση—θά προκύψῃ ὀργανικὰ ἢ τυπικὴ μορφή.

Κι' εἰς τὸ ἔσχατο ἐκεῖνο ὄριο, πέρ' ἀπ' τὸ ὁποῖο, δὲ θᾶναι δυνατὸ νὰ προχωρήσῃ ἢ ἀνάλυση, τὰ πιὸ εὐαίσθητα ἀπὸ τὰ στελέχη θά διδῶν ἴσως τὴν ἀνάγκη και τὴ δυνατότητα μιᾶς ἐκφραστικῆς ἐνοράσεως.

"Ἄν ἡ μορφή θά εἶναι καινούργια ἢ παλαιά, τοῦτο θά τὸ ὀρίσουν τὰ στοιχεῖα της πραγματικότητας, κι' ἰδιαίτερα ἡ ὕλη τοῦ ἔργου. Μὰ παλαιὰ δὲν πρέπει νᾶναι ἀπὸ ἀπομνημόνευσι. Οὔτε καινούργια χωρὶς Μνήμη. Ἡ ἀναγωγή της μορφῆς στήν οὐσιαστικότητα της παράδοσης εἶναι ἔργο—ὅπως εἶπε ὀρθὰ ἓνας φιλόσοφος (10)—μνήμη και ἀμνησίαις μαζύ.

Πραγματικὰ ὁ ὀρθολογισμὸς της νέας τέχνης εἶναι ἀρμοδιώτερος ἀπὸ κάθε συμβατικὸ συναισθηματισμὸ νὰ ἐρμηνέψῃ τὸν ἀσυνείδητο ὀρθολογισμὸ πού βρῖσκουμε μέσα στήν παράδοση (11) κι' ἀκόμα ν' ἀντιμετώπισῃ τὴν αἰσθητικὴ πλευρὰ τῶν προβλημάτων ἐξ αἰτίας της πνευματικότητάς του και τῶν διαισθητικῶν παρορμήσεων πού ἴσως ἀπὸ μίαν ἐνδόμυχη ἀντίθεση λανθάνουν ἀναμφίβολα μέσα της. (12)

Πῶς τὸ ὑλικὸ μέγεθος τοῦ ἔργου, οἱ μύριες συμβατικότητες μὲ τίς ὁποῖες δέ-νεται—και μαζὶ μ' αὐτὲς ἢ ἐσωτερικὴ συμβατικότητα τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ μας—ἐπόμενο εἶναι νὰ τὸ ρίξουν, στήν πράξη, κάτω ἀπὸ τὴν ἰδεατὴ στάθμη πού τὸ ὀραματίσθηκε ἢ θεωρήσῃ, εἶναι περιττὸ νὰ τὸ ποῦμε.

Τὴν πτώση τούτης θά μπορούσε ὡς ἓνα σημεῖο ν' ἀντισταθμίσῃ ἢ συμμετοχῇ τοῦ λαϊκοῦ τεχνίτη στήν ἀνοικοδόμηση. Ἐχουμε ἓνα πειστικὸ παράδειγμα γι' αὐτὸ, μὲ τοὺς προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς της Ἀθήνας. Τὶ θά εἶτανε ἂν τὸ νεκρὸ σχῆμα τοῦ ἐπίσημου σχεδίου δὲν μετασχηματιζόταν μ' ἓνα τρόπο τόσο ζωντανὸ ἀπὸ τίς ἐμφυτες πλαστικὲς και χρωματικὲς ἀρετὲς τοῦ μικρασιάτη, θαυμαστὸ δείγμα της ἐπιβίωσης μέσα του τοῦ ἀρχαίου ἰωνικοῦ πνεύματος.

"Ἄν, στὸ ἀναμέτρημα τοῦτο τοῦ Ἕλληνα ἀρχιτέκτονα μὲ τὴν παράδοσή του, ἀναδίνονταν ἔστω και λιγοστοὶ καρποί, σὺν μαρτυρίες τῶν ἀγῶνων του νάρθη σὲ μιά δημιουργικὴ σχέση μ' αὐτὴ, τότε τὸ ἔργο μαζὶ μὲ τίς ὁποιοσδήποτε ἄλλες ση-μασίες πού θά εἶχε για μᾶς, θά ἔπαιρνε κι' ἓνα νόημα πνευματικὸ.

ΔΗΜ. ΠΙΚΙΩΝΗΣ

10) Ὁ κ. I. Θεοδωρακόπουλος εἰς τὸ βιβλίο του «Τὸ Νεοελληνικὸ πρόβλημα και αἱ τροπαὶ τῶν καιρῶν».

11) Ἡ οὐσία τούτου εἶναι ἀσυνείδητη και πρέπει νὰ νοηθῇ σὲ μίαν ἀδιάσπαστη συνεργασία μὲ τὸ σύνολο ἐκεῖνο τῶν ἄλλων δυνάμεων πού κι' αὐτὲς, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, δὲν εἶναι αὐθαίρετες μὰ κατέχουν τὸ νόημα της πραγματικότητας.

12) Δὲν πρέπει νὰ μᾶς γελᾶσει πῶς ἡ νέα τέχνη δουλεύει στὸ ἄλογο ὑπακούοντας σ' ἐνδόμυχες ὀρμές πού ἡ οὐσία τους δὲν εἶναι λογικὴ. Στήν ἀρχιτεκτονικὴ λ.χ. ἡ ἐμμονὴ της νέας τέχνης στὸ κυβικὸ σχῆμα, ὡς θεμελιακὸ στοιχεῖο της ἐκφραστικότητάς της, ἀκόμα και σὲ γεωγραφικὰ πλάτη, ἢ λύση της ὀξείας στέγης φαινόταν νᾶχει μίαν ἀδιάσειστη ἰσχύ. Στὸ σχέδιο ἐπίσης στή ζωγραφικὴ και τὴ γλυπτικὴ ἢ προσπάθειά της—σπάζοντας τὴν ἀκαδημαϊκὴ παράδοση—εἶταν νὰ πλησιάσῃ τὸ ἐνστικτο. Στὴν νέα τέχνη ὀφείλουμε ἐπίσης τὴν ἀναγνώριση της ἀξίας της πρωτόγονης τέχνης και κάθε αὐθόρμητης ἐκδήλωσης.

ΤΑ ΧΤΗΡΙΑ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ, ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ, ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ.—ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ.

ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ Νησίστα των Τζουμέρκων οι *μαχαλάδες* (=συνοικίες) είναι σε μεγάλη απόσταση ο ένας από τον άλλο, σαν να αποτελέη ο καθένας ξεχωριστό χωριουδάκι. Τους χωρίζουν ράχες με πολλές διακλαδώσεις, ρέματα, δάση και γκρεμοί. Με τη σειρά είναι όκτώ: το *Χωριό*, το *Περδικάρι*, ο *Άμμος*, η *Κερασίτσα*, το *Καθαραβούνι*, η *Λάψανα*, η *Σάντινα* ή *Κρανούλα*, και η *Σουμέση*. Άλλα και στον κάθε μαχαλά τα σπίτια χτίζονται συχνά σε μεγάλη απόσταση το ένα από το άλλο, γιατί μεσολαμβάνουν τα χωράφια και άλλες ανωμαλίες του εδάφους. Η διαμόρφωση και η γονιμότητα του εδάφους και κατά δεύτερο λόγο η παράδοση, στα χωριά, κανονίζουν ποθ θα χτιστούν σπίτια και θα δημιουργηθή συνοικισμός. Σε πολλά μέρη ο τόπος του χωριού εξακολουθεί να είναι ο ίδιος από παλιά χρόνια και εκεί παρακολουθεί κανείς ποικίλους ρυθμούς οικοδομικούς ανάλογα με τα χρόνια που χτίστηκαν τα χτήρια. Άλλοι όμως το νεώτερο χωριό χτίστηκε σε διαφορετική θέση και για τουτό το παλιό λέγεται *Παλιοχώρι*. Λείψανα αρχαίων συνοικισμών υπάρχουν μόνο στη θέση *Μανουρά* του *Χάβου*, όπου σώζονται μερικά τείχη Ισοδομικού ρυθμού. Οι Τούρκοι που έφυγαν στα 1912 είχαν μια στρατώννα, την *Κούλια*, κοντά στην πηγή του νερού Ρωμαίο, την όποια οι κάτοικοι εγκρέμισαν μόλις έλευθερώθηκε ο τόπος, και ένα στρατιωτικό φυλάκιο, *καρακόλι*, στην κορυφή *Τουρνόνα* στο Καθαραβούνι. Στο δρόμο που πάει απ' την Κερασίτσα στον Άμμο, σε ύψωμα απέ-

[Παραθέτομε την κυριώτερη βιβλιογραφία για το Έλληνικό λαϊκό σπίτι:

Γ. Α. Μέγα, Θεσσαλικαί οικήσεις. Αθήναι 1946. Το υ α υ τ ο υ, Η Έλληνική οικία. Ιστορική αυτής εξέλιξης και σχέσις πρὸς τὴν οικοδομίαν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Αθήναι 1949. Γ. Α. Μέγα—Γ. Κ. Σπυριδάκη, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939—1947. «Ἐπετηρίς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου», τ. Ε' (1945—1949) σελ. 178—180.

Γ. Α. Μέγα, Η λαϊκή κατοικία τῆς Δωδεκανήσου. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Β' τόμου τῆς μελέτης «Ἡ Δωδεκάνησος: τὸ οἰκιστικὸν καὶ πλαστικὸν πρόβλημα». Αθήναι 1949. Το υ α υ τ ο υ. Ζητήματα Ἑλληνικῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. «Λαογραφία», τ. ΙΔ' (1952) σ. 304—317.

Γ. Α. Μέγα, Θρακικαί οικήσεις, συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς βορειοελληνικῆς ἀγροτικῆς οἰκίας. «Ἐπετηρ. Λαογραφ. Ἀρχείου», τ. Α' (1939) σ. 5—49.

Δημ. Λουκοπούλου, Αἰτωλικαί οικήσεις, σκευὴ καὶ τροφαί. Ἐν Ἀθήναις 1925. Σ τ Ι λ π. Π. Κυριακίδου, Γλῶσσα καὶ λαϊκὸς πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Αθήναι 1946. Το υ α υ τ ο υ, Βιβλιογραφία (Γ. Μέγα, ἡ Ἑλληνικὴ οἰκία). «Λαογραφία», τ. ΙΓ' (1951) σελ. 373—380. Κων. Α. Γεωργιάδου, Τὸ ἀγροτικὸν σπίτι τῆς περιοχῆς Κυρηναίας Κύπρου. «Λαογραφία», τ. ΙΕ' (1953) σελ. 111—146. Μαρίας Ἰωαννίδου—Μπαρμπάριγος, Οἰκία Ἁγίας Ἄνης Εὐβοίας. «Λαογραφία», τ. ΙΔ' (1952) σελ. 133—168. Τῆς αὐτῆς Οἰκία Ἀραχόβης. Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχείου ἔτος Α' 1939 σελ. 68—98. Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Σκύρος. Αθήναι 1925. Τῆς αὐτῆς, L' Epire. L' Hellenisme Contemporain, I (1947) σ. 155—161.

Φαίδ. Κουκουλέ, Βυζαντινὸν Βίος καὶ πολιτισμὸς. Τόμος Δ' ... Ἡ οἰκία... Ἐν Ἀθήναις 1951, σελ. 249—317.

Α. Ζάχου, Ἀρχιτεκτονικὰ σημειώματα τῶν Ἰωαννίνων. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τ. Γ' (1928) σ. 295—306 (ἡ μελέτη αὐτὴ διαφωτίζει τὴν διαμόρφωση τοῦ λαϊκοῦ σπιτιοῦ τῆς Ἡπείρου).]

1. Πρβλ. Εὐστρ. Ἀθανασάκου, Μικρὰ ἢ Μεγάλῃ Κοινότης «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», τεύχ. 1 (Μάιος 1952) σελ. 91—93.

2. Κων. Στεργιοπούλου, Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν γεωγραφίαν τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις 1937, σελ. 63—65.—Πρβλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἡπειρωτικῶν τοπωνυμιῶν. «Ἡπειρωτ. Χρονικά», τ. Α' (1926) σ. 99. Στὴ Νησίστα ὑπάρχει τοπωνύμιον *Παλιοχώρι* πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Παρασκευὴ πᾶνω ἀπὸ τὰ Μουστέτσια.

3. Καὶ στὴ θέσῃ Ἑλληνικὸν κοντὰ στὰ *Πλατάνια* τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ *Πισιανὰ* Νέας Ἑλλάδος.

ναντι ἀπὸ τὸ *Τραπεζάκι*, εἶναι ἓνα μεγάλο ἀλώνι με σχετικούς τοίχους, ἡ *Πολεμιστρα*. Οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς εἶχαν ἀκόμη στὸ χωριὸ χτήρια γιὰ ἀποθήκη τοῦ *γήμορον* τοῦ Μπέη καὶ τοῦ *δέκατου*, τὸ *κοτσιέκι* γιὰ τὸν *μουντήρη* (=εἰρηνοδίκη) τὸν *μουνχιάρη* (=πρόεδρο κοινότητος) τὴ χωροφυλακὴ (*αζανταμάδες*, «ζαπιτιέδες»). Ἀκόμη ἦταν τὸ *Σχολεῖο* κοντὰ στὴν Ἐκκλησίαι καὶ μερικὰ μαγαζιά ποῦ πουλοῦσαν λίγα ἀπὸ ὅλα. Χτήρια κοινῆς χρήσεως εἶναι σήμερα στὸ χωριό:

1) *Ἐκκλησιές*: στὸ Χωριό: ὁ *Ἀϊ-λιῆς*, ἡ *Ἁγία Παρασκευὴ* καὶ ἡ *Ἁγία Βαρβάρα* στὸ Περδικάρι: ὁ *Ἀϊ-Νικόλας*, οἱ *Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι* καὶ ὁ *Ἀϊ-Γιώργης*. Στὸ Χάβο ἀνάμεσα στὸ Ξεράκι καὶ τὸ Κακολάγαδο: ἡ *Ἁγία Παρασκευὴ* στὴ Λάψανα: ὁ *Ἀϊ-Νικόλας* καὶ ὁ *Ἀϊ-Γιώργης* στὴ Σουμέση: ἡ *Ἁγία Τριάδα*. Στους δρόμους τοῦ χωριοῦ ὑπάρχουν καὶ μερικὰ *Ἐικονίσματα* καὶ *Σταυροί*.

2) *Τὸ Σχολεῖο*. 3) Ἡ *Ἀστυνομία*, τὸ *Ταχυδρομεῖο* καὶ ἡ *Κοινότης*. 4) *Νερόμυλοι*: δύο στὸ ρέμα Μπέσικο κοντὰ στὸ Χωριό, ἓνας στὴ Λάψανα στὴ θέσῃ *Μελι-κοκκιά*, ἓνας στὸ Καθαραβούνι στὸ Ποτάμι στὴ θέσῃ *Βάλιος*, δύο στὸ Κακολάγαδο στὴν Κρανούλα, δύο στὸν Ἄμμο καὶ ἓνας στὸ Περδικάρι.

5) *Νεροτριβές* καὶ *μαντάνια* ποῦ ὑπῆρχαν ἄλλοτε στὴ Λάψανα, στὴ Σμίξη κ. ἄ. καὶ ὑπάρχουν τώρα στὰ *Χάντακα* τοῦ Ἄμμου. 6) Πολλὲς *βρύσες* ποῦ τις χτίζουν σε σχῆμα Π με πεζούλια, πάντες καὶ πρόσοψη με ἀναμνηστικὴ ἐπιγραφή στὸ μέσο, καὶ με πλακόστρωτο δάπεδο κάτω σ' αὐτὲς τοποθετοῦν *κανούλια* ἢ πέτρινα με *γούβα* στὴ μέση ἢ ἀπὸ μετάλλιο σωλῆνα, ὅπως εἶναι ἡ βρύση τοῦ *Μπέσικου*, τῆς *Συκιάς*, ἡ βρύση στὰ *Μουστέτσια*, ἡ *Κρούα Βρύση* κ. ἄ.

7) Στὴν κάθε συνοικία ὑπάρχουν καὶ ἀρκετοὶ *λάκκοι*, ὅπου μαζεῦεται τὸ νερὸ ποῦ ποτίζουν τὰ χωράφια ἢ ἀλέθουν οἱ μύλοι. Ὁ λάκκος λέγεται καὶ *βρός* ἢ *σπανίως στέρονα* καὶ *γούρονα* καὶ τὸν χτίζουν με τέχνη γιὰ νὰ μὴν τρέχη καὶ νὰ μποροῦν νὰ τὸν *βουλλώνουν* ἢ νὰ τὸν *ἀπολῶνε* με τὸ *ρούμπαλο* ποῦ βάζουν στὴν *τρούπα* τυλιγμένο με *ρεντζοπάνια* ἢ φτέρες ἢ φύλλα πλατάνου. 8) *Τοίχους* χτίζουν καὶ στους ὄχτους τῶν χωραφιῶν, τῶν δρόμων καὶ τῶν αὐλακιῶν. Τους δημόσιους δρόμους ἄλλοτε συνήθιζαν νὰ τοὺς *καλιβώνουν*, δηλ. νὰ τοὺς κάνουν *καλντερίμι* με ὄρθια λιθάρια. Ἀνάμεσα στὴν Πρένιστα καὶ τὰ Πισιανὰ στὴ θέσῃ *Ἀβαρίτσα* ὑπάρχουν τέτοια *καλντερίμια* καὶ ἡ παράδοση λέγει ὅτι τὰ ἔκανε ὁ Ἀλήπασας ἀγαρεύοντας σκληρὰ τοὺς Ραγιαδες. Ἐπίσης συνήθιζον νὰ χτίζουν τὸ ἐσωτερικὸ τῶν *πηγαδιῶν* καὶ τὸ *στρογγυλὸ μέρος* αὐτῶν ποῦ ἐξέχει ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ὅπου στηρίζεται τὸ *μαγγάνι* ποῦ γυρίζοντάς το βάζομε καὶ βγάζομε τὸ *μαργάτσι* ἢ *σιατίλι* (=κουβᾶ). Τὸ *μαγγάνι* σπανίως ὑπάρχει· συνηθέστερα βγάζουν τὸ νερὸ *τραβώντας* τὸν ἄλυσσο ἢ τὴν *τριχιά* καὶ τὰ χεῖλη τοῦ *πηγαδιοῦ* ἀπ' τὴν πολλὴν χρῆση ἔχουν μεγάλες αὐλακιές ποῦ ἔγιναν ἀπὸ τὴν *τριβὴ* τῆς *τριχιάς*.

Σε πολλὰ μέρη τοῦ χωριοῦ, στὶς ἄκρες τῶν χωραφιῶν ἢ κοντὰ στὰ σημερινὰ σπίτια, ὑπάρχουν οἱ *γρέβιες*, δηλ. σπίτια μισογκρεμισμένα, ἀκατοίκητα, ἢ τελείως γκρεμισμένα, ὅπου στους σωρούς τῶν λιθαρῶν μαζεύονται *φίδια* καὶ *σαο-ρες* καὶ βλέπομε συχνὰ τὰ *φιδιο(ου)κάμ(ι)σα*. Ἄλλοι σώζεται μόνο ὁ σπιτότοπος με τὸ *πλακόστρωτο* ἢ τὸ *δάπεδο* ποῦ ἦταν τὸ κατώι καὶ τὸ *στρωτὸ* τοῦ σπιτιοῦ. Ἐκεῖ ὀλόγυρα βρίσκονται πολλὲς φορές *χωμένα* στὴ γῆ οἰκιακά σκευὴ: *καζάνια*, *κακάβια*, *τεψιά*, *τεντζερέδες*. Ποιὸς ξέρει γιατί εἶχαν φύγει οἱ κάτοικοι καὶ δὲν *εξα-ναγύρισαν* προφανῶς *διωγμοὶ* ἀπὸ Τούρκους καὶ Ἀρβανίτες ἢ πολεμικὰ γεγονότα τοὺς *ξεσπίτισαν* καὶ τοὺς *κατέστρεψαν* στὴν *ξενιτεία*. Σε πολλὰ τέτοια *χαλάσματα* ἢ *ἀκατοίκητα* σπίτια *διηγούνται* ὅτι ἔγιναν *φόνοι* καί, ὅταν *περνᾶν* κανεὶς *μό-*

1. Πρβλ. Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης. Αθήναι 1938, σελ. 237—302 (ὅπου καὶ σχέδια νερομύλων οἱ ὅποιοι ὁμοιάζουν με τοὺς δικούς μας).

2. Πρβλ. Δημ. Λουκοπούλου, Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντύνονται οἱ Αἰτωλοί. Αθήναι 1937 σελ. 25—31 (τὰ *μαντάνια* καὶ οἱ *νεροτριβές* ποῦ μοιάζουν με τὰ δικά μας).

3. Πρβλ. Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης. Αθήναι 1938, σελ. 202—203.

Παλαιότερα, πρώτα στη μέση του τοίχου του κατωῖου και δεύτερα εκεί που τελειώνει και ρίχνονται οι γρεντιές, βάζαν γύρω γύρω μια ζώνη από ξύλα, *ξυλοδεσιά*, τὰ *ζωνάρια*, και τη χτίζαν σε τρόπο που να φαίνεται και από μέσα και απ' έξω, για να στηρίζεται και δένεται καλά ο τοίχος. Τώρα δεν συνηθίζεται πλέον αυτό. Επίσης τώρα δεν φτιάνουν μαζκάλια. Στο κατώι φτιάνουν επίσης μέσα στον τοίχο *θυρίδες* (=άνοιγματα σε σχήμα περίπου ὀρθογωνίου πρίσματος που στενεύει προς τα πάνω) με μικρή ποδιά, και *κλαβανή* (=καταπακτή) στην ἄκρη του πατώματος για ν'άνεβαίνουν απ' ἐκεῖ στην κούλια. Επίσης φτιάνουν στις γωνιές του κατωῖου, τις ἀγκωνές, *παχνιά* για τὰ χοντρικά.

Ἡ *κούλια*, ἀκριβῶς ἀποπάνω απ' τὸ κατώι, ἔχει τὸ σανιδένιο πάτωμα που στηρίζεται στις *γρεντιές* (=δοκάρια χοντρά και μακρὰ από πλάτανο ἢ από δέντρο ἢ καστανιά). Τὸ πάτωμα ὅμως αὐτὸ δὲν εὐκολύνονται οἱ χωρικοὶ νὰ τὸ φτιάσουν ὁμέσως με μαραγκούς, ἀλλὰ στην ἀρχὴ καρφώνουν μόνοι τους τὰ *σανίδια* ἀπὸ πλάτανο στις γρεντιές ἀνώμαλα και ἀκαλαίσθητα που ἀφήνουν πολλές χαραμάδες. Ἀργότερα, ὕστερα ἀπὸ μῆνες ἢ και χρόνια, θὰ φέρουν μαραγκοὺς για νὰ φτιάσουν καλὸ πάτωμα με μπλανισμένα σανίδια και χωρὶς χαραμάδες.

Λίγα πλουσιόσπιτα φτιάνουν και μπαλκόνια και εἶδος βεράντας με σκεπὴ που στηρίζεται σε κολόνες. Αὐτὸ εἶναι ἢ *λότζια*. Στους τρεῖς τοίχους τῆς κούλιας θὰ γίνουν τὰ *παραθύρια* που στην ἀρχὴ κλείονται μόνο με καρφωμένα σανίδια· πολὺ ἀργότερα, ὅταν ἔρθῃ ὁ μαραγκὸς θὰ φτιάσῃ μονόφυλλα ἢ διφυλλα παραθυρόφυλλα. Στους τοίχους θὰ ἀνοίξουν και δύο *θυρίδες* στὰ δύο μέρη τῆς *γωνιάς* (=τζάκι), που ἔχουν ποδιά ἀπὸ πλάκα ἢ κλείονται με ξύλινα φύλλα που φέρουν και κάποια διακόσμηση. Στὸ βάθος τῆς γωνιάς εἶναι δύο μεγάλες τρύπες: ἡ ἀπὸ κάτω για τὰ κούτσουρα, τὴν πυροσιὰ και τὴ στάχτη, και ἡ ἀπὸ πάνω που χωρίζεται με ὀριζόντια πλάκα ἀπὸ τὴν ἀπὸ κάτω, ὁ *γαστρολόγος*, ὅπου τοποθετοῦν τὴ *γάστρα* (=μπουγάνα). Τὸ *φοῦρο* (=φοῦρνο) δὲν τὸν συνηθίζουν στὸ χωριό. *Μπουχαρῆ* (=καπνοδόχο) ἀπὸ πουρὶ (=πῶρο λίθο) στὸ ἐσωτερικὸ του σπιτιοῦ πάνω ἀπὸ τὸ τζάκι, σε σχῆμα πυραμίδας δὲν φτιάνουν ὅλα τὰ σπίτια. Στὸν τοῖχο θὰ ἀνοίξουν και μιὰ ἢ δύο τρύπες ὀρθογώνιες για χωνευτὲς ντουλάπες, τὰ *νι(ου)λάπια*, ὅπου στὸ κάτω μέρος βάζουν τὶς μποτίλιες και τὴ λαήνα με τὸ βούτυρο, στὸ ἐπάνω μέρος τὰ *καφετζούκια*, τὶς *κίκαρες* ἢ *φροντζιάνια*, τὰ *ρακογνάλια* και τὶς *κοῦπες* (=ποτήρια).

Στὸν τοῖχο ἀνοίγουν και μιὰ ἢ περισσότερες τρύπες κυλινδρικές, λοξές προς τὰ μέσα ὥστε νὰ μπαῖνῃ τὸ χέρι *γρόθος*, ὅπου βάζουν διάφορα μικροπράγματα· οἱ τρύπες αὐτὲς κλείουν και ἐπενδύονται ἐσωτερικὰ με *πάφ'λα* (=τενεκέ). Στὸν τοῖχο ὑπάρχει ἓνα ἢ περισσότερα *ἀράφια* με σανίδα στηριγμένη σε ξύλινα παλούκια. Στὴν κούλια εἶναι ὁ *γοῖκος* (=ἡ στοίβα με τὰ στρώματα και σκεπάσματα), τὰ *συνπέτια*, οἱ *κασσέλλες* και τὰ *φορτιόρια* (=κασσελάκι με κουδούνι), κάποτε και τὸ ἀμπάρι με τὸ γέννημα. Μερικὰ σπίτια ἐκεῖ ἔχουν και τὸν *ἀργαλειό*. Ἡ *κούλια* χωρίζεται ἀπὸ τὸ *στρωτὸ* με *ισαιμᾶ* και συνδέεται με πόρτα. *Νταβάνι* δὲν ἔχουν ὅλα τὰ σπίτια, γι' αὐτὸ βλέπεις ἀπάνω ὅλα τὰ ξύλα τῆς στέγης και τὰ πράγματα που εἶναι κρεμασμένα: ἀρμάθες κρεμμύδια, κάβγιες και σκόρδα, ριγανῆ, ἥσκνα, καλαμπόκι ἀξεσπεριστο, που τὸ ἔχουν για σπόρο ἢ για *παπαδίτσες* (=εἶδος καλαμποκιοῦ που τὸ ψήνουν στὸν ψῆστη και φουσκώνει και τὸ τρῶνε σὰν στραγάλια), κυδώνια, κρεμαστάπια, πιπεριές, ρόδια, κουτσουμπόφυλλα και καστανόφυλλα για ζύμμα κλπ. Σοβατισμένα και ἀβεστωμένα μέσα εἶναι ἐλάχιστα σπίτια. Γι' αὐτὸ οἱ τοῖχοι ἔχουν πολὺς τρύπες ὅπου γίνονται *σημοφωλιές* και *κυνγιόχωμα* (=φωλιές με λάσπη που φτιάχνει ἓνα ἔντομο με μεγάλα φτερά και ψηλὰ πόδια) και κρύβονται πολλὲς *κοντοῦρες* (=σκορπιοὶ) και *κραισιόνια* (=τριζόνια, γρύλλοι) που ἀκούονται ἀσώπαστα στη νύχτα.

Τὸ *στρωτὸ* γίνεται με πατικωμένο χῶμα και ἐκεῖ εἶναι ἡ κυρία εἴσοδος. Ἐκεῖ εἶναι επίσης ἡ *γωνιά* φτιαγμένη με *πλάκες* κάτω και *γουρτολίθια* ὀλόγυρα και τὸν *πυ-*

ρομάχο προς τὸ μέσα μέρος. Ἐχει σχῆμα τετράγωνο. Ἡ ἀποκάτω πλάκα εἶναι διαλεχτὴ και διηγούνται ὅτι ἓνας που τοῦ ἄρεσε ἡ πλάκα αὐτὴ και τὴν εἶδε με ζήλεια τὴν ἔκαμε και ἔσκασε· γι' αὐτὸ λένε ὅτι «ἡ *ἀβασκανιά* σκάει ἀκόμη και τὴν πλάκα». Στὴ γωνιά και εἰς ἀδιάκοπα φωτιά, ἐκεῖ ψήνεται τὸ ψωμὶ με τὴ γάστρα, μαγειρεύεται τὸ φαγητὸ σε δοχεῖο τὸ ὅποῖον ἢ στηρίζεται στην *πυροσιὰ* ἢ κρέμεται ἀπὸ τὴν *κρεμασιὰ*. Τὴ *φωτιά* ἢ *χόβολη* ἢ *θρόκα* ἢ *προῦσια* τὴν *ξεδορακουνᾶνε* με τὴ *μάσια*. Πρὸς τὰ μέσα σε βαθούλωμα του τοίχου εἶναι μιὰ μεγάλη τρύπα· και ἐπάνω ὁ *γαστρολόγος* και ὁ *μπουχαρῆς* ὅπως και στὴν *κούλια*. Με τὴ διαφορά ὅτι ἐδῶ ὅλα εἶναι πιὸ καπνισμένα λόγω τῆς μεγάλης χρήσεως. Στὰ δύο μέρη τῆς *γωνιάς* ἔχουν χαμηλὰ κρεβάτια με σανίδες πάνω σε καβαλλέτα και ἐκεῖ ἀναπαύονται και κοιμούνται οἱ γέροι κοντὰ στη φωτιά, πιὸ πίσω οἱ ἄλλοι. Τὴ νύχτα φέγγει ἢ ἡ φωτιά με *δαυλιὰ* ἢ *λυχνάρια* με πετρέλαιο ἢ *καυτοὶ* με λάδι. Ἐκεῖ ὀλόγυρα στὴ γωνιά συγκεντρώνονται ὅλοι τὸ βράδυ και κουβεντιάζουν, τρῶνε και διηγούνται. Εἶναι τὸ μέρος που ἔλκει πιὸ πολὺ τὴ μνήμη μας και τὴ νοσταλγία, γιατί ἐκεῖ γνωρίσαμε τὴ ζωὴ και πήραμε τὶς πρώτες βάσεις τῆς μορφώσεως. Στὸ ὕψος του γαστρολόγου και στὰ δύο μέρη εἶναι δύο *θυρίδες* ὅπως στὴν κούλια. Κοντὰ στὴν πόρτα εἶναι μιὰ τρύπα μέσα στον τοῖχο με ποδιά, τὸ *βαρελοσιὰσι*, ὅπου βάζουν τὴ *βαρέλα* ἢ *φισέλα* (ἐκ του βουτσέλα) με τὸ νερό. Οἱ τοῖχοι ἔχουν και παραθύρια και ντουλάπια και τρύπες χωνευτὲς ἐπενδυμένες. Κοντὰ στὴν εἴσοδο παράμερα στὸ στρωτὸ βγάζουν μόλις μπαίνουν τὰ τσαρούχια ἢ παπούτσια. Στὸ στρωτὸ βάζουν τὸν *χλιαρολόγο*, τὶς *βεδοῦρες*, τὸν *ἀλατολόγο*, τοὺς *ταλάρους*, τὸ *σακιδί*, τὸ *πλαστήρι*, τὸ *κεφιεδένη*, τὸ *πειρόβροχο* (=μπλάστη), τὰ *ἀγγεῖα* και τὰ χαλκώματα, τὸ *ἀμπάρι* με τὸ γέννημα, που κάποτε τὸ βάζουν και στὴν κούλια ἢ και στὸ κατώι, τὰ *λαήνια*, τὶς *μποῦγλες* με τὸ λάδι ἢ τὸ πετρέλαιο, τὴ *μπουτινέλα* με τὴ *φούρα* και τὸ *φουρλόξυλο*, που χτυπᾶνε («βαροῦν») τὸ γάλα για νὰ βγῆ βούτυρο και ξυνόγαλο, τὸ *στοῦμπο*, τὴ *σαρμανίτσα*, τὰ *σακκιά* ἢ *μεριές* με τὸ ἀλεύρι, τὸ *μπόνη* ἢ τὸ *βαρελάκι* ἢ τὸ *νεροκολόκνιθο* για πρόχειρο κρῦο νερό.

Στὸ πάτωμα τῆς *κούλιας* και στὰ σανίδια του *στρωτοῦ* στρώνουν *μάφια* (=στρώματα ἀπὸ λινάρι). Ἐνῶ τὸ *σκονι* (=ὑφασμα) *δίμιτο* ἢ *κάλτινο* τὸ ὑφαίνουν στὸ χωριὸ οἱ γυναῖκες στὸν ἀργαλειό, τὰ *σακκιά* και τὰ *μάφια* τὰ ὑφαίνουν ἄντρες σε εἰδικὸν ἀργαλειό.

Στὴν τοιχοποιία προσέχουν πολὺ νὰ εἶναι καλὰ τὰ ἀγκωνάρια και ἀνάμεσα στὰ λιθάρια νὰ βάζουν ὄχι μόνον λάσπη ἀλλὰ και *τουβίγια* (=μικρὰ λιθάρια). Στὰ κατώφλια τῆς πόρτας και τῶν παραθυρίων βάζουν τὰ *πράκια* (=μονοκόμματα μακρὰ λιθάρια σὰν τὰ ἀρχαῖα μακρὰ ἐπιστύλια)· για νὰ μὴ σπάζουν αὐτὰ, στὸ κάτω κατώφλι τὰ κάνουν ὄχι μονοκόμματα, ἀλλὰ δύο κομμάτια, τὸ ἓνα μεγαλύτερο και τὸ ἄλλο μικρότερο· στὸ ἀνώφλι εἶναι μονοκόμματα μόνο που ἀπὸ πάνω τους μένει κενὸ μέρος σὰν ἀέτωμα με *καμαρούλα* για νὰ μὴν πέφτῃ τὸ βάρος. Τὰ κάτω ἐξωτερικὰ και ἐσωτερικὰ, ἀποτελοῦν τὰ *θυροσιόμια*. Στὸ ἄνω ἐσωτερικὸ μισὸ του τοίχου στὴν πόρτα και τὰ παραθύρια φτιάνουν πέτρινη *καμάρα*. Κάτω κοντὰ στὴν πόρτα εἶναι μιὰ τρύπα ἀνοικτὴ, ἢ *γαιότροπα*.

Στὴ μέση τῶν παραστάδων τῆς πόρτας ἀπέξω βάζουν τὰ *προβόλια* (=σίδερα πισσωμένα με κοσμήματα) για νὰ στηρίξουν τὰ *πορτόξυλα* (=ξύλα τῆς κάρσας τῆς πόρτας) με τὰ ἀγκωνάρια τῶν παραστάδων, και για ὁμορφιά. Στὰ δύο μέρη ἀπέξω ἀπὸ τὴν πόρτα σε ὕψος ἀνθρώπου εἶναι πάλι δύο *θυρίδες* με ποδιά. Πάνω ἀπὸ τὸ ἀέτωμα γράφουν τὸν *ἔτο* (=τὴ χρονολογία που χτίστηκε). Στὸ κενὸ πάνω ἀπὸ τὸ πρᾶκι κρύβουν τὸ κλειδί και στὴ μέση ἀπὸ τὸ πρᾶκι κολλᾶνε με κοπριά τὸ αὐγὸ τῆς Λαμπρῆς. Ἡ πόρτα συνήθως εἶναι μονόφυλλη και στηρίζεται με *κλάπες* και *ρεζόδες* (=στρόφιγγες) και ὅταν κλείῃ, πρέπει νὰ *φ'λῆ* (=φιλή, ἐφαρμόζη) καλὰ για νὰ μὴν μπαῖνῃ τὸ κρῦο. Ἐκτὸς ἀπ' τὸ *σύστη* και τὸ *μάνταλο*, για νὰ κλείῃ ἀπὸ μέσα

1. Στὴν *Γορυνία* του *Μοριά* ἡ τρύπα αὐτὴ λέγεται *προφούρι*.

γερά τή νύχτα, βάζουν και μιὰ βιζίλα (= γερό μακρύ ξύλο για άντιστήριγμα). Έχει επίσης κλειδωνιά και κλειδωνότουπα.

Η στέγη του σπιτιού εξέχει δύο περίπου μέτρα πάνω από την κυρία είσοδο με ξύλα και πέταυρα που έχουν άπάνω πλάκες και από κάτω στα δύο μέρη των παραστάδων της πόρτας έχουν δύο άντιστηρίγματα διαγώνια, τὰ παρμάγια. Αύτη είναι ή σκεπή της πόρτας και στο άποκάτω μέρος της βάζουν δάφνη των Βαΐων, σταυρολούλουδα κλπ.

Απέξω στον τοίχο κολλητά είναι τὰ πεζούλια, όπου νίβονται, κάθονται, πεζεύουν ή καβαλλικεύουν, φορτώνουν τὰ ζώα με τή φορτωτήρα (= φούρκα που στηρίζει τή μιὰ μεριά του ζώου όπου να φορτωθή και ή άλλη), τοποθετούν τὸ καλοκαίρι τή βαρέλα ή τὰ βαρέλια με τὸ κρύο νερό και βάζουν γλάστρες με βασιλικό, μαντζουράνα, βερόνια, γαρφαλιές, τριανταφυλλίες, αυτόχορτο κ.ά.

Σ' ὄλο τὸ χῶρο μπροστά από τήν είσοδο ἀπλώνεται πλακοστρωμένο τὸ ἄλωνι ή ή αὐλή όπου γίνεται ή βραδυή συγκέντρωσις των ἀνθρώπων του σπιτιού και των φιλοξενουμένων και κάτω από τὸ φῶς του ἀποσπερίτη, των ἄστρων ή του φεγγαριού ξεκουράζονται, κουβεντιάζουν και χαίρονται. Έκει είναι και τὸ καλοκαιρινὸ μαγειρειό. Τὸ μαγειρειό λέγεται συνήθως γωνιά.

Όταν τελειώση ὁ τοίχος της κούλιας και του στρωτοῦ, θὰ βάλουν ὀλόγουρα μιὰ σειρά από πλακάκια που εξέχουν και φτιάνουν μικρὸ γείσο και λέγονται γριπίδες. Μετά θὰ μποῦν οἱ ἐπάνω γρεντιές σὲ ζώνη από ξύλα. Στη κάθε γρεντιὰ θὰ μποῦν δυὸ ψαλίδες, δοκάρια χοντρά που ἐνώνονται με περόνια στον καβαλλάρη και με τή γρεντιὰ φτιάνουν ἴσοσκελές τρίγωνο. Στη μεσαία ψαλίδα βάζουν κι' ἕνα ὄρθιο ξύλο που ἐνώνει τὸ μέσο της γρεντιᾶς με τὸ μέσο του καβαλλάρη και λέγεται παπᾶς και ἕνα ξύλο δίπλα που ἐνώνει τις δυὸ ψαλίδες και τὸν παπᾶ και σχηματίζει σταυρό. Καθέτως στις γρεντιές ὀριζόντια μπαίνει και ἕνα μακρὸ δοκάρι, ὁ ποταμός. Ἀνάμεσα ἀπ' τις γρεντιές και τις τέσσερις γωνιές μπαίνουν και ψαλίδες που δὲν έχουν κάτω ἀντίστοιχο γρεντιὰ και δὲν φτάνουν ὄλες στον καβαλλάρη· οἱ τελευταίες λέγονται κοντοψαλίδα ή κοντοψαλίδες και καρφώνονται πάνω στη μαχιά. Ἐκτός ἀπ' αὐτὰ είναι και τὰ καταχυιά, δηλ. ἄλλα ἐνδιάμεσα δοκάρια. Χοντρὸ γερό δοκάρι είναι και ὁ καβαλλάρης όπου συνδέονται οἱ ψαλίδες και οἱ μαχίες.

Ἀπ' τις τέσσερες γωνιές του τοίχου ξεκινούν λοξὰ και ἐνώνονται με τις γρεντιές τέσσερες μικρές γρεντιόλες, οἱ ῥέλες, που ἐπάνω τους έχουν ἀντίστοιχα χοντρά ξύλα στη στέγη που ἐνώνονται στον καβαλλάρη ἀνά δύο στις στενές πλευρές και καθένα λέγεται μαχιά (ή). Πάνω στις ψαλίδες και στις κοντοψαλίδες και τή μαχιά θὰ καρφωθοῦν τὰ πέταυρα, τὰ καταχυιά, τὰ ματέρια και ἄλλα σανίδια. Τὸ κάρφωμα των χοντρῶν ξύλων γίνεται με περόνια, των σανιδιών και πεταύρων με βελόνες ή πρόγκες. Ἔτσι σχηματίζεται ή ξυλωσιὰ για τή στέγη που ἀπάνω της θὰ μποῦν οἱ πλάκες. Οἱ γρεντιές γίνονται συνήθως από πλάτανο, ἄλλα και από δέντρο (= εἶδος βελανιδιᾶς) και καστανιά ή καρυά. Τὰ σανίδια γίνονται επίσης από πλάτανο, σπάνια από ἔλατο ή ἄλλο ξύλο. Τὰ ἄλλα ξύλα του σπιτιού γίνονται από σκαμνιά, καστανιά, καρυά, δέντρο κλπ.

Τὸ σχῆμα των πλευρῶν της στέγης είναι, της μὲν βορείας και νοτίας ἴσοσκελές τραπέζιον με τή μικρότερη βάση στον καβαλλάρη και λέγονται μπάλες, της δὲ ἀνατολικῆς και δυτικῆς, που είναι στενότερες, τὸ σχῆμα είναι μάλλον ἴσοσκελές τρίγωνον, γιατί ὁ καβαλλάρης είναι πολὺ στενός στην κορυφή. Αὐτὲς οἱ δυὸ στενές πλευρές της στέγης λέγονται καθεμιὰ τσιούπι και φέρουν στη μέση τὸν πρισματικὸ τοίχο του ἔξω μπουχαρή ἀπ' όπου βγαίνει ὁ καπνός· στην κορυφή του μπουχαρή αὐτοῦ ὑπάρχει ἕνα ἄσπρο μυτερὸ λιθάρι. Στα καλύβια, τούς μύλους, τις Ἐκκλησιές και τὰ φτωχὰ σπίτια οἱ τοίχοι των στενῶν πλευρῶν προχωροῦν πρὸς τὰ ἐπάνω και σχηματίζουν ἴσοσκελές τρίγωνο. Στις κορφές των δύο αὐτῶν τριγώνων ἀκουμπάει ὁ καβαλλάρης και ἔτσι στα χτήρια αὐτὰ ή στέγη είναι ἀμφικλινῆς με δύο

μόνον μπάλες σχήματος ὀρθογωνίου τσιούπια σ' αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν γιατί προχωροῦν τριγωνικά οἱ στενοὶ τοίχοι.

Όταν στηθῆ ὁ ξύλινος σκελετός της στέγης, οἱ μαστόροι θὰ διαλαλήσουν εὐχὲς σ' ὄσους δώσουν μαντήλια που θὰ τὰ κρεμάσουν στον καβαλλάρη και θὰ στήσουν και ξύλινο σταυρό. Είναι ὠραῖο ν' ἀκούη κανεὶς τὸν πρωτομάστορα νὰ φωνάζη δυνατὰ σὰ ντελάλης: «Ὁ Θεός νὰ ἔχη καλὰ αὐτὸν που ἔδωσε ἔτοτο τὸ μαντήλι· νὰ φυλάη από κάθε κακὸ τήν οἰκογένειά του και νὰ δίνη ὑγεία σ' ὄλους». Κάμποσες μέρες τὰ πολύχρωμα μαντήλια κρέμονται ὄλα στα ξύλα και είναι ἀρκετά, γιατί δίνουν ὄλοι οἱ συγγενεὶς και γείτονες. Αὐτὰ είναι δῶρα για τούς μαστόρους.

Ἐστερα θὰ βάλουν τις πλάκες. Όταν οἱ πλάκες ἀφήνουν κενὰ, τὰ συμπληρώνουν με τσιβίκια (= μικρὰ κομμάτια). Ὁ τοίχος του σπιτιού και οἱ πλάκες είναι από πέτρα σταχτοπρόσινη, ὑποκύανη, ὄχι ἄσπρη. Τὰ λαγγάδια έχουν ἀφθονη τέτοια πέτρα, σχιστόλιθο. Στο χτίσιμο μεταχειρίζονται λάσπη σκέτη. Τὰ πιὸ εὐκατάστατα σπίτια βάζουν κι' ἀσβέστη ἀπέξω στους ἄρμους των λιθαρῶν και από μέσα σοβᾶ με ἀσβέστη και ἄμμο που ρίχνουν και ἄχυρα ή μαλλιά κοντά, τὰ ροπόκια. Ἄν ὁ τόπος ἔχη μόνον ἄσπρες πέτρες και πλάκες, ὄπως είναι τὸ Ριζὸ του Βουνοῦ, τότε χτίζουν, σπανίως, και με ἄσπρες πέτρες και πλάκες.

Ἀπὸ τήν κορυφή του τοίχου οἱ πλάκες εξέχουν πρὸς τὰ ἔξω, πιὸ ἔξω από τις γριπίδες, και σχηματίζουν γείσο για νὰ πέφτουν τὰ νερὰ μακριὰ από τὸν τοίχο. Τὸ μέρος κάτω που πέφτουν οἱ σταλαματιές από τὸ γείσο λέγεται οὔριες (ἐκ του ροινιές) και ἔκει δὲν πρέπει νὰ κάθεται ή νὰ κοιμάται ἄνθρωπος. Διηγούνται ὅτι τὸν τάδε τὸν ἤϊρε ἀπόξω ή τὸν ἔπιασε ἀερικὸ γιατί κοιμήθηκε σ' οὔριες. Στο ἐσωτερικὸ μέρος του πάνω μέρους του τοίχου, ἔκει που ἀρχίζει ή σκεπή, είναι ἀρκετός χῶρος για νὰ τοποθετοῦνται ἐργαλεῖα και ἄλλα εἰδίσματα και λέγεται (ν) ἀστρέχας.

Όταν χτίζη κανεὶς σπίτι θάρθοῦν κάμποσες μέρες πολλοὶ ἀπ' τὸ χωριό, πρὸ παντός γυναῖκες, νὰ βοηθήσουν μεντάτι, κυρίως για τή μεταφορὰ των λιθαρῶν και πλακῶν ἀπ' τὸ λαγγάδι. Όταν ἕνα σπίτι δὲν ἔχη κούλια, ἄλλα τὸ ἐσωτερικὸ του δάπεδο είναι χῶμα πατικωμένο, λέγεται σπίτι στρωτό. Ἄν ἔχη πάτωμα σανιδένιο σὲ μικρὴ ἀπόσταση από τὸ χῶμα χωρὶς νὰ μένη κατώι, τὸ σπίτι λέγεται χαμπηλοπατωμένο. Όταν τὸ σπίτι ἔχη κατώι, στρωτό και κούλια, τότε λέμε ὅτι τὸ σπίτι είναι κούλια.

Σὲ πολλὰ σπίτια κούλια που δὲν είναι σὲ ἐπικλινές ἔδαφος και τὸ στρωτό είναι γέμισμα ή δὲν ὑπάρχει καθόλου, ἀνεβαίνουν με λιθαρένια σκάλα που ἔχει στην κορυφή πλατύσκαλο και από πάνω σκεπή.

Ἐξαρτήματα. Γύρω από τήν αὐλή και τὸ σπίτι ὑπάρχει περίβολος ξύλινος με κάγγελα και ποριά (= ξύλινη πόρτα). Πολλὰ σπίτια ἔχουν ὀλόγουρα από τὸν περίβολο χωράφι που λέγεται γιούρτης. Οἱ κόχες και τὸ περίγυρο του τοίχου του σπιτιού λέγεται γκιουσιές. «Πρόσεξε, γιατί με τὸν κασμᾶ χάλασες τὸ γκιουσιὲ ἀπὸ τὸ σπίτι». Ἐκει φτιάνουν και νεραγῶη για τις ρουσιδες και τὰ νερὰ που πέφτουν ἀπ' τή στέγη.

Πιὸ πέρα από τήν αὐλή ή ἄλωνι του σπιτιού είναι ή καλυβούλα για τὸ σκυλλί, τὸ σκυλλοκόνακο, και τὸ κουμάσι για τὸ γουρούνη. Είναι επίσης ἄμορφα χτισμένες οἱ στοιφανιές με τὰ ξύλα για τὸ χειμῶνα. Παραπέρα είναι οἱ καλύβες, μιὰ για ἀποθήκη των γεωργικῶν ἐργαλείων (ἀλέτρι, ζυγός, σβάρρα) ή ἀχυριῶνα, που ἔχει σάνο, ροκιά, ροκόφυλλα, τριφύλλι και ἄλλη τροφή των ζῶων· μιὰ ή δυὸ για στόβλος ή γαλάρη ή μαντρί για τὰ γιδοπρόβατα που ἔχει μέσα και τσάρο για τὰ ἄρνοκάτσικα. Ἐπίσης είναι οἱ ἀθιμωνιές με τή ροκιά και τή στέγη και γίνονται με ἕνα μακρὸ γερό ξύλο σάν τηλεγραφόξυλο που τὸ μήγουν στερεὰ στη γῆ και χτίζουν ὀλόγουρά του τὰ δεμάτια και τὰ χερόβολα. Ἡ ροκιά είναι καλαμιά ἀπὸ τὸ ἀραπο-

1—Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικά της Ρούμελης. Ἀθῆναι 1930, σ. 42 ἐ.

οίτι και χρειάζεται να τήν τρώνε τὰ βοΐδογάλαδα· ἡ στέγη εἶναι καλαμιὰ ἀπὸ σιτάρι ἢ μᾶλλον ἀπὸ βρίζα ποῦ εἶναι ψηλὴ καὶ χρησιμεύει νὰ φτιάξουν στέγη τῶν καλυβιῶν. Τὰ καλύβια τὰ *φαρισούνουν* κι ὄλα μὲ στέγη ἢ φτέρες γιὰ νὰ κρατοῦν ζέστα τὸ χειμῶνα.

Τὰ *μανιριά* ἢ *γαλάγια* κλείονται μὲ ξύλινη πόρτα ποῦ λέγεται *λυσιὰ* ἢ *ποριά*. Οἱ τοῖχοι τῆς καλύβας γίνονται μὲ φράχτη ἀπὸ ρεῖκια καὶ ἀπέξω καὶ ἀπὸ μέσα φαρτσώνονται μὲ στέγη ἢ φτέρες. Ὄταν ἡ καλύβα σχηματίζεται ἀπὸ μιὰ πάντα καὶ ἀπάνω τῆς εἶναι μιὰ σκεπὴ ἐπικλινής ποῦ στηρίζεται σὲ δυὸ φοῦρκες ἢ κολόνες, ἀποτελεῖ στέγαστρο ποῦ λέγεται *μονόπλατη*.

Ὄταν τὰ καλύβια ἔχουν τὶς πάντες μὲ ξύλα καὶ πηλό, σὰν τσατιμᾶ, καὶ κάθονται μέσα ἄνθρωποι, λέγονται *σπιτοκάλυβες* (οἱ) ἢ *σπιτοκάλυβα* (τά).

Πιὸ πέρα εἶναι ἡ *λιάστρα* ὅπου βάζουν τὶς *καλαματές* μὲ τὰ κράνα, τὰ πιδικόμματα καὶ τὰ ξυρὰ σῦκα γιὰ νὰ λιαστοῦν. Εἶναι ἐπίσης τὸ *πειράλωνο* ὅπου ἀλωνίζουν τὸ σιτάρι καὶ τὸ *γέννημα* (=καλαμπόκι). Σ' ἄλλο μέρος προσήλιο εἶναι τὰ *κρινιά* ἢ *κουβέλια* μὲ τὰ μελλίσσια. Κοντὰ στὸ σπῖτι εἶναι καὶ ἡ *κούρα* (=κοττέτσι) ποῦ ἔχει δυὸ πορτοῦλες γιὰ τοὺς δύο χώρους, τὸν ἀποκάτω ποῦ πέφτουν οἱ ἀκαθαρσίες, καὶ τὸν ἀποπάνω ποῦ κάθονται οἱ κόττες πάνω σὲ ὀριζόντια παράλληλα ξύλα. Σὲ ἓνα μέρος εἶναι τὸ *κουρτσέλι* ἀπὸ βαθουλωμένη πέτρα γιὰ νὰ πίνουν νερό οἱ κόττες, καὶ ἡ *κορῦτα* ἢ ὁ *κορῦτος* (=σκαφιδάκι) γιὰ νὰ πίνῃ νερό τὸ σκυλλί ἢ τὸ γουρούνι. Κοντὰ στὸ σπῖτι εἶναι καὶ ὁ *μάγγανος* μὲ τὸν ὅποιον χτυποῦν τὶς *σκλίδες* τὸ λινάρι· εἶναι ἐπίσης ἡ *κρεββατίνα* μὲ ποικίλα σταφύλια (ζαμπέλα, ἀετονόχι, ἀσπροῦδι, μαῦρο).

Τὸ καλοκαίρι φτιάχνουν ἔξω στὴν ἀύλῃ *φριντζιάτο* ἢ *τσιαρδάκι* γιὰ ὕπνο καὶ ἀνάπαυση.

Στὶς Ἐκκλησιῆς ἔχομε τὸ *κουλούρι* μὲ τὶς σκάλες καὶ τὶς πύλες, τὸ *κοιμητήριο*, τὰ *χαγιάτια*, τὸ *γυναικίειο*, τὸ *ἀντρίκειο*, τὸ *ιερό* καὶ τὸ *καμπαναριό*.

Στὸ μῦλο ἔχομε τὸ *μυλαύλακο* μὲ τὴ *δέση*, τὸ *λάκκο*, τὶς *κόφτρες*, τὰ *μπόδια*, τὴν *κάναλη*, τὸ *προκάναλο*, τὸ *σφούνι*, τὴ *σταματήρα*, τὴ *φτερωτὴ* μὲ τὰ *χουλιάρια* καὶ τὰ *κυπριά*, τὸ *σταυρό*, τὸ *μιχλό*, τὴν *κοφίνα*, τὸ *καρύκι*, τὸ *ἀδράχι*, τὴν *ἀλευροθήκη*, τὴ *βρύση*, τὸ *φκνάρι*, τὸ *τῶτόρι*, (=δοχεῖο ποῦ ὁ μυλωνᾶς παίρνει τὸ δικαίωμά του), τὴ *χελιδόνα*, τὴν *καμάρα*, τὰ *χαγιάτια*, τὶς *μεριές* (σακκιά γεμάτα ἄλεσμα) κλπ. Στὴν κάναλη ρίχνουν *μοῦσκλα* καὶ *σιανάφαρα* γιὰ νὰ βουλώσουν οἱ τρύπες καὶ νὰ μὴ βγαίνουν *ποντανάρια*. Κατὰ καιροὺς τὶς δυὸ *μυλόπειρες* τὶς *χαράζουν* καὶ τότε ὁ μύλος εἶναι στὴ *χαρᾶνῃ*· ὅποιος ἀλέσῃ τότε θὰ ἔχη στὸ ἀλεύρι λιθαράκια. Τὸ ἀλεύρι ὁ μύλος τὸ βγάζει σκύβαλο, χοντρό, μέτριο, ψιλό, ἄχνη.¹

Γιὰ τὸ σπῖτι λένε τραγούδια τοῦ Λαζάρου:

«*Εδῶ σὰ σπῖτιά τὰ ψηλά, τὰ μαρομαροχισμένα*
ἀπ' ἔξω ν' ἔχουν μάρομαρο καὶ μέσα χουσωμένα...»
«...*Εδῶ ποῦ τραγουδήσαμε πέτρα νὰ μὴ ραῖση*
κι ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ χρόνους πολλοὺς νὰ ζήσει...»²

Γιὰ γεφύρια εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας:

«*Σαράντα μαστορόπουλα κι ἐξήντα δυὸ μαστόροι*
γεφύρι νῆστεριώνανε στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.
Ὅλημερὶς ἐχίζανε, τὸ βράδυ γκρεμιζόταν...»

1—Πρβλ. Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης. Ἀθῆναι 1938, σελ. 277—302.

2—Κων. Ἀ. Διαμάντη, τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου στὴ Νησίστα τῶν Τζουμέρκων. Περιόδ. «Αἰξωνή», Μάιος 1951, σελ. 143.

Στὶς Ἐκκλησιῆς εἶναι θρόλοι καὶ παραδόσεις γιὰ βούλιασμα τοῦ τόπου καὶ εὐρεση τῆς εἰκόνας.

Γιὰ τὶς Βυζαντινὲς Ἐκκλησιῆς τῆς Ἄρτας καὶ τῶν περιχώρων (Παργηορίτσα, Βλαχιώρινα, Παναγία Βελλᾶ ἢ Κόκκινη Ἐκκλησιὰ κοντὰ στὸ Βουργαρέλι) ὑπάρχουν *παραδόσεις* γιὰ τὸ χτίσιμο καὶ τὴν ὁμορφιά τους, ὅτι δηλ. ὁ πρωτομάστορας ποῦ ἔχτισε τὴν Παναγία Βελλᾶ στὸ Παλιοχώρι εἶχε χτίσει πρωτύτερα τὴ Βλαχιώρινα ἀπέναντι ἀπ' τὴν Ἄρτα πρὸς τὴ Γραμμενίτσα. Ὁ κάλφας τοῦ ὅμως ἔφτιασε τὴν Παργηορίτσα τῆς Ἄρτας τόσο καλύτερη ὥστε βγήκε καὶ τραγούδι ποῦ ἔλεγε: «*νὰ βγῆ ἢ κινὰ Βλαχιώρινα νὰ ἰδῆ τὴν Παργηορίτσα*». Ὁ πρωτομάστορας ζαλίστηκε ἀπ' τὸ κακὸ του καὶ ἔπεσε κάτω ἀπ' τὴ σκεπὴ τῆς Ἐκκλησιᾶς καὶ σκοτώθηκε¹.

Γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ *κάστρου* τῶν Σχωρετσιάνων καὶ τοῦ κάστρου τῆς Κουκουλίτσας ὑπάρχουν πάλι παραδόσεις Τζουμερκιώτικες².

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ παράδοση γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ ὕδραγωγείου τῆς *Νικοπόλεως*. Οἱ μαστόροι προσπαθοῦσαν νὰ φέρουν τὸ νερὸ ἀπὸ τὶς πηγές τῆς Λούρου, θέσῃ *Δι—Γιώργης* κάτω ἀπ' τὸ Γοργόμυλο, ὅπου σήμερα τὸ ὕδροηλεκτρικὸ ἔργοστάσιο, καὶ φτιάχναν ἀυλάκι χτιστὸ μὲ τοῦβλα καὶ ἀσβέστη καὶ κεραμίδια. Γιὰ νὰ ζυμώνουν τὴ λάσπη χρησιμοποιοῦσαν *αὐγά* καὶ γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὴ μεγάλη ποσότητα ποῦ χρειάζονταν, ὑποχρέωσαν οἱ τότε ἄρχοντες τοῦ τόπου τοὺς κατοίκους τῆς Ἡπείρου νὰ δώσῃ τὸ κάθε ἄτομο τριακόσια αὐγά! Τοῦ ἀυλακιοῦ αὐτοῦ σώζονται λειψανα σὲ πολλὰ μέρη τῆς διαδρομῆς του μέχρι τὴ Νικόπολη.

Ὅλα αὐτὰ δείχνουν τὴ φήμη καὶ τὴν ἀπήχηση στὸ λαὸ τοῦ ἔργου τῶν μαστῶρων τῆς Ἡπείρου.

* *

Ἐλπίζομε μὲ τὸ περιγραφικὸ τοῦτο σημείωμα, ποῦ στηρίζεται κυρίως στὶς παιδικὲς μας ἀναμνήσεις, νὰ δώσουμε μιὰν ἰδέα πῶς εἶναι τὸ σπῖτι στὸ χωριό. Τὸ ἐκλεκτὸ ἐπιτελεῖο τῆς *Αἰξωνῆς* ποῦ περιλαμβάνει καὶ διαπρεπεῖς ἀρχιτέκτονες, ὅπως εἶναι ὁ κ. Πικιώνης,³ θὰ μπορέσῃ ἀπ' τὸ σύνολο τῶν Ἑλληνικῶν ρυθμῶν τοῦ λαϊκοῦ σπιτιοῦ νὰ χτίσῃ τὴν ὄνειρευτὴ πολίχνη τῆς *Αἰξωνῆς*, τὴν ὅποιαν οἱ εὐαίσθητοι στοχασταὶ τὴν ἀντικρύζουν στὸ φόντο τῆς φαντασίας τῶν σὰν ἓνα χωρὸ ὅπου θὰ κατοικοῦν, κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἀγνὴ καρδιά καὶ τὸν ἀπέραντο ἀνθρωπισμὸ, οἱ Ἰδέες, ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Ποίηση, ἡ Μουσικὴ καὶ ἡ Τέχνη.

ΚΩΝΣΤ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

1—Σπ. Π. Λάμπρου, Ἡ Παναγία Βελλᾶ πλησίον τοῦ Βουργαρελίου ἐν Τζουμέρκων, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τ. Β' (1905) σελ. 296—297.

2—Σπ. Π. Λάμπρου. Ἐ. ἄ. σελ. 295—298.

Τοῦ αὐτοῦ, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ τῶν Τζουμέρκων. «Ν. Ἑλληνομνήμων», τ. Γ' (1906) σελ. 109—112.

Τοῦ αὐτοῦ, Σημειώματα ποικίλα ἐκ Τζουμέρκων «Ν. Ἑλληνομνήμων», τ. ΙΖ' (1923) σελ. 58—59.

Βασιλ. Κ. Πεταλά, Τὸ Κάστρο Γουργιανῶν καὶ Κουκουλιῶν. «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» Γιάννινα, Φλεβάρης 1944, χρονιὰ Α', τεῦχος 2, σελ. 81—83.

3—Δ. Πικιώνης, Αἰσθητικὴς ἀρχές τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Αἰξωνικοῦ συνοικισμοῦ «Αἰξωνή» 1952 σελ. 3—5.

Τοῦ αὐτοῦ, Οἰκιστικὸς κανονισμὸς Αἰξωνῆς—Μορφολόγησι τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων. «Αἰξωνή» 1952 σελ. 6—10.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ο ελληνικός άνθρωπος; Το πρότυπο, το υπόδειγμα του Ευρωπαίου, του Δυτικού.

Αυτό το αναγνωρίζουμε απ' το πρώτο του χαρακτηριστικό, απ' το ότι είναι αυτοβάρβαρος. Το να νάναι κανένας άνθρωπος στη αρνητική άποψη σημαίνει νάναι αυτοβάρβαρος, στη θετική άποψη, σημαίνει νάναι Έλληνας. Για τουτό όμως ο Έλληνας χρειαζότανε ένα πρότυπο και μια διαπαιδαγώγηση.

Ο Έλληνας γνώριζε πολύ καλά τα ελαττώματά του και μάλιστα τα αγαπούσε: ποιός είναι ο λαός που δέν προτιμάει τα ελαττώματά του, απ' τα προτερήματά του, που δέν τοδ άρέσει να άκούει να τά έξυμούν, άν κανλλιεργεί τά πρώτα; Το προοίμιο όμως της Έλλάδος εΐτανε πώς ειχε μια έλίτ που της σμίλεψε τόν άνδριάντα του Έλληνα όπως ακριβώς θάπρεπε να είναι, μια άριστοκρατία που, σύμφωνα με τη φράση του Άλφρέντ ντέ Βινύ, ηξαιρε μόνη της να γίνεται ισχυρή εκεί όπου ο λαός φανεωνόταν αδύναμος.

Η θεμελιώδης άρχή αυτής της διαπαιδαγώγησης, είναι το απόφθεγμα που αναγραφόταν στο ναό των Δελφών: Γνώθι σαυτόν. Ο σκοπός είναι να οδηγηθεί ο κάθε Έλληνας όσο γίνεται πλησιέστερα προς το πρότυπο. Αυτό ο άφοροϋσε και τους μη Έλληνες, και με την ευκαιρία αυτή παραθέτουμε πάλι τη διακήρυξη του Ίσοκράτη: «Όνομάζονται Έλληνες μάλλον οι άνθρωποι που μετέχουν στη διαπαιδαγώγησή μας παρά εκείνοι που έχουν την ίδια καταγωγή με μς». Το πρότυπο παίρνει κιόλας καθολική αξία.

Το όνομά του είναι *πολίτης* στην Έλληνική του σημασία, και όχι στη δική μας σημασία.

Είναι ο πρόγονος όλων των Ευρωπαϊκών έλίτ, αλλά έχει κι αυτός τους δικούς του προγόνους: τόν ευπατρίδη των γεναρχικών οργανώσεων, τόν άρχηγό της φατρίας ή της φυλής. Είναι κατά συνέπεια, ουσιαστικά, ο άριστοκράτης: ή αξία του Έλληνικού πνεύματος μήπως δέν εΐτανε το ότι ένσωμάτωσε την άριστοκρατία και δημοκρατία με το μέσο αυτής της διαπαιδαγώγησης σύμφωνα με το άρχικό πρότυπο;

Το άστν χρειάζεται μια έλίτ για να το καθοδηγεί. Μια που δέν μπορεί να το άπαιτεί αυτό μόνο από το γεγονός της καταγωγής, έπιφορτίζει τη διαπαιδαγώγηση και την προσφέρει έννοώντας μ' αυτό πώς ή διαπαιδαγώγηση μπορεί να δημιουργήσει τις ίδιες ιδιότητες και τις ίδιες άρετές όπως και ή άριστοκρατική καταγωγή. Οι Έλληνες ήσαν πιστά προσηλωμένοι στην παράδοση και στη θρησκεία, στη λατρεία της έστίας και των νεκρών, και έτσι ποτέ δέ μπορούσαν να άρνηθούν την αξία του αίματος. Αυτό το βλέπουμε καθαρώτατα στο νόμο του Περικλή: κανένας δέν μπορούσε να νάναι Άθηναίος πολίτης άν ο πατέρας του ή ή μητέρα του δέν ήταν άττικοί.

Έπιλογή με τη διαπαιδαγώγηση. Ο καθένας έπρεπε να μάθει να γνωρίζει τόν έαυτό του για να μάθει και να τόν κυβερνάει, πρώτη προϋπόθεση για να κυβερνήσει και τους άλλους, να διατηρήσει άνάμεσα στο πνεύμα και στο σώμα μια άρμονική ίσορροπία: να γυμναστεί για να υπερασπίσει την πόλη ως μαχητής, στρατηγός, και να έξασκηθεί στη διοίκησή της ως μέλος των συνελεύσεων, ως άρχοντας. Τέλος με την πράξη της σοφίας, που είναι ή μοναδική πηγή εύδαιμονίας και με την καλλιέργεια της διάνοιας, που άπορρέει από τόν θείο νοϋ, να ύψωθεί προς την φιλοσοφική θεώρηση: αυτή είναι ή βαθμιαία εξέλιξη. Όποιος κατόρθωσε να περάσει όλες αυτές τις βαθμίδες και να φτάσει ως την κορυφή, είναι άξιος ν' αναλάβει την έξουσία και την υπέρτατη εύθύνη: ένσαρκώνει μέσα του το πρότυπο.

Η πολιτεία πρέπει να οργανωθεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να έξασφαλίζει σε κάθε πολίτη

τά μέσα και τις άνέσεις, να καλλιεργεί όχι μονάχα το σώμα του, όχι μονάχα το πνεύμα του, αλλά και την ψυχή του. Ο πολίτης πρέπει να διαπαιδαγωγηθεί με τέτοιο τρόπον, ώστε πάντα να είναι στην υπηρεσία της πόλης, έτοιμος να έκπληρώσει τις άπέναντί της ύποχρέώσεις του με έντονη σωφροσύνη, με πείρα και σοφία: να ποιά είναι ή τελευταία λέξη αυτής της πολιτικής έπιστήμης που οι Έλληνες ήταν οι ίδρυτές της. Το μόνο που μς άπομένει είναι να ύποκλιθούμε σ' αυτήν την προσπάθεια της ήθικοποίησης, τόν έξανθρωπισμό της πολιτικής, της σύδεσής της με τη σκέψη. Το πρότυπό τους για τόν πολίτη οι Έλληνες το ύψωσαν στο άκριβές σημείο ίσορροπίας, άνάμεσα στην πράξη και στη θεώρηση, άνάμεσα στον κοινοτισμό και τόν άτομικισμό. Ο Σπαρτιάτης και ο Άθηναίος συμφιλιωμένοι σε ό,τι καλύτερο ειχε ο καθένας τους.

***

Το βλέπουμε λοιπόν, ή ελληνική διαπαιδαγώγηση άπόβλεπε να κάνει το κάθε άτομο μια προσωπικότητα.

Στους θωμιστές οφείλουμε τη διάκριση, στην οργανική ένότητα του ανθρώπου, άνάμεσα στο άτομο και στο πρόσωπο. Πραγματικά είναι ελληνικής καταγωγής. Την βρίσκομε περιεχόμενη εν δυνάμει στην *Πολιτεία* του Πλάτωνος και μάλιστα στη διδασκαλία του Σωκράτη. Ο Άριστοτέλης την καθορίζει ακριβέστερα. Η ελληνική σκέψη κατενόησε πώς ο άνθρωπος για να άποκτήσει όλη του την αξία και να νάναι ίκανός να διοικήσει την πόλη, πρέπει να έχει πάντοτε υπ' όψη του ένα θείο τέλος. Κατενόησε πώς για να πετύχει αυτό το τέλος, χρειάζεται να βοηθηθεί από το περιβάλλον του, απ' την πόλη. Εΐδε θαυμάσια στην ανθρώπινη έλευθερία, όχι ένα πολιτικό δικαίωμα, αλλά μια ήθική άρετή την κυριαρχία του έμφρονος όντος πάνω στα πάθη του. Να τι καθορίζει το πρόσωπο. Ός πρόσωπο είμαι κάποιος. Για πρώτη φορά στην ιστορία—είναι άλήθεια, στα πολύ στενά όρια της πόλης και στον πολύ στενό κύκλο των πολιτών—μια άγωγή, ή ελληνική, έργάστηκε για να κάμει τόν καθέναν κάποιον. Σ' αυτήν δέν ύπάρχει τίποτε το άτομικιστικό. Η άπόδειξη, είναι πώς δέν νοεί τόν άνθρωπο άπεσπασμένο απ' την πόλη, και ούτε κατανοεί την πόλη να συντρίβει τόν άνθρωπο και να άπορροφά την κοινωνία, όπως κάνει το νεώτερο κράτος μας, που κατό βάση είναι βάρβαρο. Μονάχα το ζώο και ο θεός άποσπώνται απ' την πόλη.

Η Έλληνική σκέψη αγαπάει την προσωπικότητα, αλλά ποτέ δέν κατανοεί τόν άνθρωπο μόνο: για τουτό είναι πολύ κοινωνική. Άκόμα δέν φοβάται για τουτό και δικαιολογημένα: Όταν ο Έλληνας θ' άρχίσει να σπάει τους δεσμούς που τόν συνδέουν με την πόλη, την οικογένεια και τους θεούς, αυτό θα άποτελέσει ταυτοχρόνως και το θρίαμβο του άτομικισμού και το τέλος της Έλλάδος.

(Μετάφρ. Κ.Μ.)

ΓΚΟΝΖΑΝΓΚ ΝΤΕ ΡΕ·Υ·ΝΟΛ

ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΩΝ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΙΞΩΝΗΣ

ΤΟΝ ΜΑΪΟ του 1950 ιδρύθηκε η «ΑΙΞΩΝΗ», από μια μικρή ομάδα ζνειροπόλων, που έπίστευαν με φανατισμό στην αξία της Έλληνικής φύτρας.

Όραματίστηκαν να στεγάσουν τους φτωχούς αστέγους της περιοχής Γλυφάδας. Άπ' αυτούς ξεκίνησαν. Οί δικές τους, οί πεζές ανάγκες; απέτέλεσαν την παρόρμηση. Καί με την ανάγκη ως βάση, έθεσαν σκοπούς που ενδιαφέρουν το έθνος δλόκληρο.

Συνέλαβαν την πιό παράτολμη, για τίς προϋποθέσεις που είχαν, σύνθεση πρακτικών και πνευματικών επιδιώξεων.

Έθεσαν ως σκοπό τους την ανοικοδόμηση ενός οικισμού, που θα εξασφάλιζε τή στέγη στους αστέγους.

Καί ήθέλησαν να έχει μορφή ελληνική, να εκφράζει ως ρυθμός την αρχιτεκτονική παράδοση του έθνους; να αποτυπώνει το γνήσιο πνεύμα της.

Έπίστεψαν στην ανάγκη να δημιουργηθεί ένα ελληνικό πνευματικό κέντρο, όπου ή συστηματική μελέτη και καλλιέργεια της έθνικής μας παραδόσεως, του λόγου, των γραμμάτων, του θεάτρου, του χορού, της μουσικής, της φιλοσοφίας, του δικαίου, της κοινωνιολογίας, της λαογραφίας, όλων των θεμάτων που ενδιαφέρουν την κοινωνική μας ζωή, θα χρησίμευε ως αφετηρία μιας αιδόχθονης, αυτοδύναμης, αναγεννητικής προσπάθειας του λαού μας. Γιατί από τέν λαό αυτόν λείπει ή γνώση της ιστορικής πορείας του έθνους, έχει διασπασθεί γιαυτό ή έσωτερική ενότης της ζωής του. Αναζητά στους αντιγραφείς του την αλήθεια ενώ ο ίδιος την έδίδαξε και την κατέχει. Δέν έρευνά τίς δικές του πηγές και δέχεται τίς ξένες έρμηνείες που τίς παραποιούν και τίς παρερμηνεύουν. Έφαρμόζει τά κακέκτυπα των πρωτοτύπων, που είναι δικό του έργο. Καί παραπαίει, βρίσκειται έξω από τή γνήσια πορεία, οδηγείται με πλαστήν ιστορία.

Έτσι το πιό σπινθηροδόλο, το περισσότερο ανθρώπινο και πανάρχαιο πνεύμα, που συντηρείται το ίδιο αιώνες τώρα στην Έλληνική γη ως να ανανεώνεται από το παιχνίδισμα της ανταύγειας του λαμπερού ήλιου στην καταγάλανη θάλασσα, μένει αδρανές, δέν αξιοποιείται και ο λαός συμπιέζεται από το καταθλιπτικό βάρος ποικίλων, ξένων προς το έθνος, επιρροών που πληγώνουν την αξιοπρέπεια και την ευαισθησία του.

Οί ιδρυται της ΑΙΞΩΝΗΣ διεκήρυξαν την ανάγκη της ανανεώσεως των υποθηκών της παραδόσεως και προσέφεραν τίς μικρές τους δυνάμεις για την έναρξη μιας αναγεννητικής προσπάθειας του λαού μας. Έπίστεψαν στην έπιτυχία του σκοπού που έθεσαν. Ξεκίνησαν με έφηδικό ένθουσιασμό, άνθρωποι ώριμοι του πνεύματος, της σμίλης και του λόγου, μαζί με τους άπλους ανθρώπους του λαού, που τους όδηγοσε το ένστικτο σε μια κοινή πορεία, ήλεκτρι-σμένοι από τόν σπινθήρα της ανάγκης, τή συνείδηση της αλληλοδοθηίας, που αναπτύσσεται έντονα όπου υπάρχει κοινός κίνδυνος και ήθική βάση.

Ο κίνδυνος της ήθικής και ύλικής παρακμής του έθνους ήταν παρών. Καί ή αντίδραση της έσωτερικής δυνάμεως του λαού, της άκμαίας ψυχής του, δυνάμωνε την έλπίδα της έπιτυχίας.

Αυτός ήταν ο σκοπός της «ΑΙΞΩΝΗΣ» και ξεκίνησαν οί ιδρυται εκ του μηδενός. Ήλθαν αντιμέτωποι με το πνεύμα της έποχής. Αντιμέτωπισαν το σκώμμα των ταπεινών ανθρώπων, που κλείνονται στον έαυτό τους και χλευάζουν τους πιστεύουν στους δραματισμούς, γιατί είναι άνίκανοι να συλλάβουν και περισσότερο να πραγματοποιήσουν και τίς πιό ακίνδυνες πτήσεις. Ήταν αυτό το πρώτο έμπόδιο, μέγιστο, γιατί εκφράζει το πνεύμα των καιρών. Τήν ειλικρίνεια των προθέσεων των έταίρων της «ΑΙΞΩΝΗΣ» άμφισβητούσε ή δυσπιστία των παθόντων από τίς μεγαλόστομες έπαγγελίες, τους τυχοδιωκτικούς άκροβατισμούς των δήθεν υπερασπιστών της ήθικής των πολλών και του συλλογικού δικαίου.

Καί τή δυσπιστία επέτεινε, ή παρεμβολή ποικίλων δυσχερειών στην πρακτική εφαρμογή, των έπαγγελιών της ΑΙΞΩΝΗΣ. Ή άνικανότης των υπευθύνων παραγόντων να εκτιμήσουν την αξία τους. Ή άρνησις να βοηθήσουν όχι ύλικά, αλλά με την ήθική τους συμπαράσταση, με την έπιτέλεση του καθήκοντος που πηγάζει από τίς ανάγκες του λαού, την κραυγή της πληγωμένης ψυχής του.

Έτσι ή ύδρυση του οικισμού καθυστέρει. Οί κατάλληλοι πιστοί συγκεντρωμένοι, ένωμένοι, είναι έτοιμοι να προσφέρουν, να αναλωθούν για την έπιτυχία, και το αποτέλεσμα έμποδίζεται. Το έργον είναι άκόμη δραματισμός, είναι κραυγή έγερτήρια, φωνή διαμαρτυρίας, πνιχτή όμως, φριμωμένη από τή μανία της τυχαίας άρνήσεως, της άνεύθυνης άγνοίας των δήθεν υπευθύνων. Ο δραματισμός ως παρορμητική δύναμις μιας ιδεολογικής πορείας, είναι ή βάση της έπιτυχίας. Δέν άρκει όμως. Χρειάζεται ικανότης εφαρμογής. Σαφής βούλησις πραγματώσεως. Αυτό το ίδιο αποτέλεσμα. Μόνον ή πράξις πείθει. Ή ιδέα, ο λόγος, είναι το κίνητρο, ο σπινθήρ και γίνεται πίστις όταν ακολουθεί ή συνέπεια, το έργον. Καί όσο το έργον άργεί και παρεκλύεται ή έλευσις του αποτελέσματος, τόν ένθουσιασμό ακολουθεί ή απογοήτευσις, ή πίστις θρυμματίζεται: έξασθενίζει ή φλόγα της δημιουργίας, σταματά ή πρόοδος του έργου. Κα την ευθύνη δέν την έχουν οί δραματισται, που άγωνιούν για την έλευση του αποτελέσματος και αναλώνονται για το κοινό έργο. Τήν έχουν οί δύσπιστοι, οί συκοφάντες, οί χλευασται, οί άνίκανοι άρνητές, που θέτουν φραγμούς, άλλοτε από άγνοια και άλλοτε έν όνόματι των ίερών και δόσιων, που ώστόσο ένσυνείδητα ποδοπατούν και χλευάζουν, σαν ταπεινοί ίερόσυλοι. Οί έταίροι της ΑΙΞΩΝΗΣ θα διατηρήσουν την πίστη των ιδεών τους, μέχρι της έπιτυχίας. Δέν θα τίς προδώσουν. Στηλιτεύουν άπλως έγκαίρως τους άρνητές ένός Έθνικού έργου και τους υπενθυμίζουν ένα ύψιστο καθήκον:

Ή ήθική συμπαράσταση είναι χρέος των υπευθύνων, και δέν πρέπει ούτε να το λησμονούν, ούτε να το άγνοούν.

ΝΙΚΟΣ ΔΗΜ. ΠΟΥΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΙΩΩΝΗΣ

ΕΝΤΟΣ ΟΛΙΓΟΥ πρόκειται να ληφθούν αποφάσεις σημαντικές, διά την ανοικοδόμησιν της Αιζωνής, προς επιτέλεσιν του σκοπού, χάριν του οποίου πολλοί κόποι κατεβλήθησαν μέχρι τούδε.

Ἡ σημασία τῶν αποφάσεων, ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αὐταὶ εἶναι γενικῆς φύσεως καὶ ἐπομένως θὰ καλύψουν μεγάλην ἔκτασιν ἐπὶ μέρους ἐνεργειῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων. Ὡς ἐκ τούτου δέον νὰ ἐξετασθῶν μετὰ πάσης προσοχῆς οἱ διάφοροι δυνατοὶ τρόποι ἐκτελέσεως τῶν ἔργων, νὰ διατυπωθῶν τὰ προτερήματα καὶ ἐλαττώματα ἐκάστου, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἐκτελεῖται καὶ τέλος ληφθῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου αἱ ὀριστικαὶ ἀποφάσεις αἱ ὁποῖαι θὰ ἀποτελέσουν τὸν κῆρυκα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων.

1. Γενικά.

Τεχνικῶς πρόκειται νὰ γίνουσι:

1) Ἔργα οἰκοδομικὰ ἰδιωτικὰ π. χ. κατοικίαι, κατὰστήματα κλπ.
2) Ἔργα οἰκοδομικὰ κοινῆς ὠφελείας ἤτοι: ἐκκλησία, ἐργαστήρια, θέατρον, βιβλιοθήκη, μουσεῖον λαϊκῆς τέχνης, αἵθουσαι συγκεντρώσεων καὶ ἐκθέσεων, ἀγορὰ, χώροι ἀθλοπαιδιῶν κ.λ.π.

3) Ἔργα ὁδοποιίας.

4) Ἔργα ὑδρεύσεως καὶ ἀποχετεύσεως.

5) Ἔργα ἐπεκτάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ δικτύου.

Σήμερον πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν ἀπαιτηθεσομένην ὀργάνωσιν διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν ἔργων τῶν δύο πρώτων περιπτώσεων καὶ ἰδίως τῆς ἰδιωτικῆς κατοικίας. Ἐδῶ ἐπιτρέψατέ μου νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἰδιωτικῆς κατοικίας εἶναι συνυφασμένον μὲ τὴν ἐκ παραλλήλου προώθησιν τῶν ὑπολοίπων ἔργων καὶ δὴ τῶν οἰκοδομικῶν ἔργων κοινῆς ὠφελείας, ἀνευ τῶν ὁποίων ἡ ΑΙΩΩΝΗ θὰ πύση νὰ εἶναι πνευματικὸν κέντρον ὡς τὴν δραματικῶς καὶ θὰ ἐκφυλισθῆ εἰς ἕνα κοινὸν συνοικισμόν.

Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶρα πρέπει νὰ καθορισθῆ τὸ ποσοστὸν ἐπιδαρύνσεως κάθε ἀνεγειρομένης κατοικίας διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων κοινῆς ὠφελείας, τὸ ὁποῖον θὰ κατακρατῆται κατὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν πιστοποιήσεων.

Ὅστω τὰ κοινόχρηστα κτίρια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνεγερθῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἀνοικοδομήσεως καὶ νὰ συμβάλλουσι ὅχι μόνον εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκισμού ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οικονομικὴν τῆς αὐτῆς, διὰ τῆς ὀργανώσεως συγκεντρώσεων, ἐορτῶν κλπ. καὶ ποικίλης ἄλλης ἐκμεταλλεύσεώς των.

2. Μελέτη—Ἐκτέλεσις.

Ὡς γνωστὸν διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν ἑνὸς ἔργου διερχόμεθα δύο στάδια:

1) Τὴν μελέτην 2) τὴν ἐκτέλεσιν.

Ὅσον τελειότερα εἶναι ἡ μελέτη τόσοσιν οικονομικώτερα ἡ ἐκτέλεσις. Ἐὰν ἡ μελέτη εἶναι ἀτελής τότε ἡ ἐπιβράδυνσις θὰ ἐμφανισθῆ κατὰ τὸ στάδιον τῆς κατασκευῆς, ὅποτε ἐκτός τῶν ἄλλων θὰ ἔχωμεν καὶ οικονομικὰς ἀκόμη ἐπιβαρύνσεις. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει ἐν τῇ προοπτικῇ τῆς ταχέως ἐπιτελέσεως τοῦ ἔργου νὰ παραβλέψωμεν τὴν σημασίαν τῆς ἐγκαίρου ἀποκτήσεως μελετῶν, ἀρτίων ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, διότι θὰ ἐπιτύχωμεν τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα τοῦ ποθομένου.

3. Τὰ τεύχη τῆς μελέτης.

Ἐκάστη μελέτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ κάτωθι τεύχη.

1) Σχέδια 4 ὄψεων ὑπὸ κλ. 1:50

2) » 1—2 » 1:50

3) » κατόψεων ὁρόφων 1:50

4) » κατόψεων θεμελίων 1:50

5) Στατικὸν ὑπολογισμόν.

6) Προμέτρησιν—πρυπολογισμόν κατὰ κυβικόν.

Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἔκδοσιν ἀδείας ἀπὸ τὸ σχέδιον πόλεως.

Πέραν δὲ αὐτῶν δέον νὰ γίνουσι:

7) Σχέδια λεπτομερειῶν κουφωμάτων καὶ ἄλλων στοιχείων τῆς κατασκευῆς κλπ. 1:10 ἕως 1:1.

8) Ἀναλυτικὴ περιγραφή ἑνὸς ἐκάστου κονδυλίου διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ τιμολογίου ὑπὸ τοῦ ἐργολάβου.

9) Ἀναπτύγματα τῶν ἐσωτερικῶν χώρων εἰς τινὰς περιπτώσεις, διακοσμήσεις, ἐπιπλώσεις κ. λ. π.

10) Γενικὴ καὶ εἰδικὴ συγγραφή ὑποχρεώσεων.

Καλὸν εἶναι λοιπὸν, νὰ κατανεύωμεν τὰς ἐργασίας εἰς τοὺς τεχνικοὺς ὡς κάτωθι:

α) Ἀρχιτέκτων: Ἀπαντὰ τὰ σχέδια, σχέδιον διαδοκῆσεως ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ πολιτικοῦ μηχανικοῦ.

β) Πολιτικὸς Μηχανικός: Στατικὴ μελέτη, περιγραφή τῶν γενικῶν κονδυλίων τοῦ τιμολογίου, προμέτρησις, πρυπολογισμός, σύνταξις τῶν συγγραφῶν ὑποχρεώσεων ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἀρχιτέκτονος.

Ἐξ αὐτῶν αἱ συγγραφαὶ ὑποχρεώσεων καὶ τὸ τιμολόγιον θὰ εἶναι ἑνιαῖα δι' ὅλας τὰς οἰκοδομὰς, διαγραφόμενων ὀρισμένων κονδυλίων, μὴ ἐμφανιζομένων τυχὸν εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν.

Τὰ σχέδια λεπτομερειῶν κουφωμάτων θὰ ἀποτελέσουν μίαν ἐκτεταμένην σειρὰν τύπων, οἷτινες δὲ μὴ τῶν πολλαπλῶν καὶ ποικίλων παραλλαγῶν, τῶν προκυπτουσῶν ἀπὸ τὰς ἀρχιτεκτονικὰς ἀξιώσεις τοῦ ἔργου, θὰ ἀπασχολήσουσι συνεχῶς τοὺς συντάκτας ἀρχιτέκτονας.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ὡς ἄνω τευχῶν τῆς μελέτης δύναται νὰ γίνῃ ἡ δημοπράτησις τοῦ ἔργου.

4. Τρόπος ἐκτελέσεως.

α) Ἀπολογιστικὸς καὶ β) Ἐργολαβικός.

Ὁ πρῶτος τρόπος ἐπιπολαίως ἐξεταζόμενος παρουσιάζει μεγάλα πλεονεκτήματα ἔναντι τοῦ δευτέρου καὶ δὴ 1) ἀποφυγὴν ἐργολαβικοῦ ὀφέλους 2) κατάλληλον χρησιμοποίησιν τῶν ὀλικῶν καὶ τῶν χρημάτων ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς κατασκευῆς 3) Ἀνάπτυξιν τοῦ Οἰκοδομικοῦ συνεταιρισμοῦ εἰς οἰκοδομικὴν Ἐταιρείαν κλπ.

Ἀλλὰ γεννάται τὸ ἐρώτημα. Ποῖος θὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον καὶ ἐν συνεχείᾳ ποῖος θὰ ἐλέγξῃ τὸν ἐκτελεστήν;

Ἐὰν πρὸς τοῦτο ἡ ΑΙΩΩΝΗ προσλάβῃ πολυάνθρωπον τεχνικὸν προσωπικὸν μὲ ἐμπειρίαν ἐργολαβικὴν ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου, θὰ εἶναι ἡναγκασμένη νὰ καταβάλλῃ ἀμειψίμους, μεγάλας, πρᾶγμα ἀσύμφορον δι' αὐτήν.

Τοῦτο δὲ μὴ εἶναι ἀσύμφορον καὶ διὰ τοὺς τεχνικοὺς, οἷτινες προβλέποντες μόνον προσωρινὴν ἐξασφάλισιν εἰς τὴν ΑΙΩΩΝΗΝ, μετὰ βίας θὰ ἐπειθοῦν νὰ ἀφίσουσι τὰς ἰδιωτικὰς τῶν ἐργασίας διὰ νὰ ἀναλάβουσι ἔργον πρόσκαιρον δι' αὐτοὺς.

Πέραν δὲ τούτων ἡ σύνταξις τῶν δικαιολογητικῶν θὰ ἦτο πολὺπλοκος καὶ ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἐργοδότη ἐργολήπτου μεγάλη.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους προτείνω μετὰ βεβαιότητος ὅπως τὸ ἔργον ἐκτελεσθῆ ἐργολαβικῶς καὶ μάλιστα ὄχι δι' ὀλικῆς ἐργοληψίας, ἀλλὰ διὰ μερικῶν μικρῶν συμβάσεων μὲ ἐργολήπτας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπιτρέπουσι τὸν ἀποκλεισμόν τῶν μετριωτέρων ἐξ αὐτῶν καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ συναγωνισμοῦ μετὰ τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ συν)σμοῦ.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΔΕΝΔΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σε προηγούμενα άρθριά μας, περιεγράψαμε με συντομίαν, τόσον την σημασίαν της καλλιέργειας της έληας στην περιοχή της ΑΙΞΩΝΗΣ, όσον και τόν τρόπον με τόν όποιον καλύτερα φυτεύονται τά φυτά της και τών περιποιήσεων τών όποιων έχουν αυτά ανάγκην όταν πρωτοφυτευτούν.

Σήμερα πραγματευόμαστε τις κατοπινές ιδιαίτερες περιποιήσεις που χρειάζονται τά φυτά αυτά, για να επιτύχουν την καλύτεραν ανάπτυξιν των και την καλύτεραν παραγωγήν εις ποσότητα και εις ποιότητα καρπών των.

Οι διάφορες ιδιαίτερες περιποιήσεις αυτές είναι οι ακόλουθες:

1) Πρέπει τό χώμα, που βρίσκεται γύρω από τό κάθε δένδρον, να σκάπτεται κατά τούς μήνας Οκτώβριον ή Νοέμβριον, για να καταστραφούν τά τυχόν φυτρώσαντα εκεί φυτά άγρίων χόρτων (ζιζανίων) και για να καταστή τό χώμα αυτό πειό άπορροφητικό για τό νερό που φτάνει σ' αυτό. Την ίδια αυτή εποχή πρέπει με τό χώμα να κατασκευάζεται γύρω από τόν κορμό κάθε δένδρου (χωρίς όμως ό κορμός του κάθε δένδρου να μη άπογυμνώνεται από τό χώμα που τό περιβάλλει) ένας λάκκος κατάλληλος για να συγκεντρώνη και να συγκρατη μέσα του τό νερό που θα φτάνη σ' αυτό με τις βροχές του χειμώνα. Ο λάκκος αυτός κατασκευάζεται βαθύτερος προς την κατωφερικήν πλευράν του έδάφους και άβαθέστερος καθώς και μάλλον ανοικτός προς την άνωφερικήν πλευράν του έδάφους δια να επιτρέπεται ή εις αυτό έλευθήρα και εύχερης είσοδος του φθάνοντος εκεί ύδατος εκ βροχών ή εκ ποτισμάτων. Ούτω θα κατορθωθή να άποθηκευθή εις τό γύρω από τό δένδρον έδαφος ώφέλιμον δια τό φυτόν μας.

2) Κατά την άνοιξιν (Μάρτιος και Απρίλιον μήνας) πρέπει πάλιν να έπαναληφθή τό σκάψιμο του έδάφους, όπερ κατόπιν τουτο ίσοπεδοθται καλώς. Τό ούτω ίσοπεδωθέν έδαφος είναι άπαραίτητον να σκαλίζεται έλαφρά ύστερα από κάθε αξιόλογη βροχή για να επιτυγχάνεται έτσι να συγκρατιέται περισσότερο εις τό χώμα τό νερό και να μη εξατμίζεται τουτο ταχέως. Αυτό είναι δουλειά πολύ ώφέλιμος άφου ένα λαϊκόν μας ρητόν λέγει ότι «δύο ποτίσματα ίσοδυναμοούν με ένα πότισμα».

Τά σκαλίσματα και τά σκαψίματα, όταν γίνονται κανονικά θα ευνοήσουν τά φυτά να δημιουργήσουν τις ρίζες τους πειό βαθειά στο έδαφος. Ένώ εάν δέν σκάβεται τακτικά τό έδαφος των και έτσι δημιουργηθούν ρίζες και εις τό έπιφανειακό έδαφος, τότε αν κάποτε σκαφθή τό έδαφος των, θα καταστραφούν αυτές όλες οι ρίζες και θα δούμε τό φυτό μας μαραζωμένο.

3) Κατά την διάρκειαν του χειμώνος και άκόμη μέχρι του μηνός Μαρτίου πρέπει να κάνωμεν τά άπαραίτητα κλαδεύματα σε κάθε δένδρο έληας. Αί έργασίαι τών κλαδευμάτων αυτών πρέπει να γίνονται με αυτούς τούς τρόπους:

α) Να κόπτονται και να αφαιρούνται από κάθε δένδρο τά άποξηραμένα ή τά τυχόν πληγωμένα ή άρρωστα κλαδιά του, σε μέρος που θα βρούμε τό γερό μέρος του.

β) Να κόπτονται μερικές φορές, άκόμη και τμήματα βλαστών ύγιών τών φυτών, και ή τοιαύτη εργασία θα έχη ως σκοπόν να διαμορφωθή κατά τρόπον καλλίτερον τό σχήμα της έμφάνισης τών φυτών μας, τό όποιον θα είναι κανονικόν όσον χρειάζεται όταν μοιάζη με τό σχήμα αναποδογυρισμένης άνοικτής όμβρέλλας, γιατί τότε μόνον όλα τά κλαδιά του θα αερίζονται καλλίτερα και θα λούζονται από τό φώς του ήλιου όσο χρειάζεται για να μαγειρεύουν τις τροφές τους, και επί πλέον δέν θα προσβάλλονται από άρρώστειες.

γ) Πρέπει άκόμη να κλαδεύονται και εκείνοι οι βλαστοί που τυχόν άνεπτύχθησαν από τό μέσα μέρος του φυτού (που είναι άνάμεσα στα γύρω κανονικά βλαστάρια) και που προσπαθούν να τραφούν πολύ και να άναπτυχθούν έξαιρετικά πλούσια προχωρώντας όλο προς τά άνω και είναι έφωδιασμένοι με πάρα πολλά φύλλα.

Τά βλαστάρια αυτά πρέπει να κόβονται αλλά όχι στο πειό χαμηλό μέρος του, αλλά λίγο πειό πάνω, ούτως ώστε να κονταίνονται για να διατηρηται ένα χαμηλό μέρος τους με φύλλα που θα σκιάζουν τόν κορμό και την έσωτερική έπιφάνεια τών άλλων γύρω του βλαστού. Αυτοί οι βλαστοί που είναι πολυφαγάδες και τους λένε «λαίμαργους» με την έπιθυμίαν που έχουν να άναπτυχθούν αν άφεθούν άπειραχτοι, θα τραβούν όλες σχεδόν τις τροφές που θα έτοιμά-

ζη τό φυτό και θα άφίνουν νηστικά και πεινασμένα τά άλλα βλαστάρια του φυτού και τά κάνουν άνίκανα να κάνουν καρπούς.

δ) Όταν περάσουν μερικά χρόνια και τά δένδρα μας φθάσουν σε πολύ προχωρημένη ηλικία και θα μας παρουσιάζουν κάτι κλώνους πολύ χονδρούς και με λίγα λεπτότερα κλαδικα τους, καχεκτικά και με λίγα φύλλα, τότε οι χονδροί και πτωχοί εις βλάστησιν κλάδοι πρέπει να κοπούν εις πολύ χαμηλόν σημείον τών χονδρών τμημάτων των, για να δώσουν έξοικονομούντα τροφάς νέαν βλάστησιν ζωηροτέραν και παραγωγικωτέραν και ούτω να καταστούν τά φυτά πειό παραγωγικά.

Πρέπει όμως πάντοτε όλα τά κλαδεύματα αυτά να γίνονται κατά προτίμησιν με πολύ κοπτερά εργαλεία, όπως είναι τά πειό κοπτερά ψαλίδια κλαδεύματος και όχι αν είναι δυνατόν με πριόνι μόνον ή με τσεκούρι. Όταν όμως παραστή ανάγκη να χρησιμοποιηθούν για τη δουλειά αυτή ή πριόνι ή τσεκούρι και έπομένως οι κοψιές θα γίνουν άνώμαλες, και συνεπώς οι άνώμαλεις αυτές που έδημιουργήθησαν με τά κλαδεύματα αυτά αν άφεθούν, έτσι όπως είναι, θα συγκρατούν νερό και θα σαπίζουν σιγά σιγά, με άποτέλεσμα να μας κάμουν μεγάλη ζημιά στο δένδρο μας. Για τό λόγο αυτό χρειάζεται οι τέτοιες πληγές να καθαρίζονται με πολύ κοπτερό κλαδευτήρι ή σουγιά και να γίνεται ή έπιφανεία τους όμαλη και λεία.

ΧΑΡΑΛ. Δ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωπόνος

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

'Αλέξη Ζακυνθινού: «Θολά Τζάμια»—Ποιήματα. 'Αθήνα 1954.—«Έγεννήθη ήμιν ποιητής»... Είναι μία φράσις, που έλέχθη άλλοτε όταν πρωτοπαρουσιάστησαν στα έντυπα του καιρού εκείνου μερικοί στίχοι του Πορφύρα.

Και ή φράσις αυτή έκαμε την τύχη της μέχρι σημείου καταχρήσεως άργότερα, τόσον που κατόπησε κοινοτοπία της χειροτέρας μορφής, για να καταποντισθή άργότερα μαζί με τις κριτικές τών καθαρεινουσιάνων. Οι ποιηταί εκείνους τούς καιρούς ξεψύτρωναν αν μανιτάρια, όπως σήμερα οι πεζογράφοι της κακής όρας. Έτσι ξεχάστηκε από τότε ή φράσις και γι' αυτό σήμερα μπορώ να την χρησιμοποιήσω πιά σοβαρά, για να αξιολογήσω τη μικρή συλλογή: «Θολά Τζάμια» του νέου ποιητού κ. 'Αλεξη Ζακυνθινού.

'Αν άφαιρέση κανείς μερικά, άσήμαντα άλλως τε, ψεγάδια μετρικά, που άλλοτε, με την άστυρητήρηση τών σχετικών κανόνων, έθεωρούντο θανάσιμα, τό σύνολο τών ποιημάτων και κυριώτατα ή σύλληψη τών θεμάτων είναι αξιόλογη εκδήλωση ποιητικής προδιαθέσεως και θα έλεγα, πρωίμου ώριμότητος καταπληκτικής. Ο κ. 'Αλέξης Ζακυνθινός είναι ένας νέος, μόλις 20 χρονών και από την πρώτη του αυτή συλλογή, δείχνει πως θα έχη έξέλξει, για την όποιαν του εύχομαι να υπερβή τις προσδοκίες μου. 'Αλλά του εύχομαι επίσης λιγότερο πεσσιμισμό και πολύ περισσότερη αισιοδοξία.

Π. Π. Κ.

ΑΙΞΩΝΙΚΑ

Η «ΑΙΞΩΝΗ» εις τὴν προσπάθειαν νὰ ἐπιτύχη τὴν ἀξιοποίησιν τῆς περιοχῆς καὶ τὴν ἐπίλυσιν τῶν βασικῶν προβλημάτων τοῦ ὑπὸ ἀνοικοδόμησιν οἰκισμοῦ, εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἰδρύσεως τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς Ὑδρεύσεως τῶν περιοχῶν ἀπὸ Ἑλληνικοῦ μέχρι Βουλιαγμένης, συνεργασθεῖσα μετὰ τοῦ «Ἰδρύματος τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ», τοῦ «Πατριωτικοῦ Ἰδρύματος», τοῦ «Κολλεγίου Ἑλληνικοῦ», τῶν Κοινοτήτων Βούλας, Βάρης, Βάρκιζας, Βουλιαγμένης, τοῦ Ὁρφανοτροφείου Βουλιαγμένης κ.λπ. Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξελέγη ὁ ἀντιπρόσωπος καὶ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ κ. Καντᾶς καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς «ΑΙΞΩΝΗΣ» κ. Νικ. Δ. Πουλιόπουλος. Ἡ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ Ὑδρεύσεως συνεδρίασα κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐλθοῦσα εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς ἐταιρίας Ὁδλεν ἐπέτυχεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος 1) τὴν ἐκπόνησιν τῆς μελέτης ἐπεκτάσεως τοῦ δικτύου ὑδρεύσεως τῆς Ἐταιρείας Ὁδλεν ἀπὸ Ἑλληνικοῦ μέχρι Βουλιαγμένης, δωρεὰν 2) τὴν ἔγκρισιν τῆς μελέτης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων 3) τὴν ἐξασφάλισιν τῆς δικαίας κατανομῆς τῆς ἀξίας τοῦ ἐπεκτεινομένου δικτύου εἰς τοὺς ὑδρευομένους οἰκισμοὺς καὶ ἰδρύματα.

— Τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Αἰξωνῆς, ἐνέκρινε πίστωσιν ἐκ δραχ. 150.000 διὰ τὴν σύνδεσιν τοῦ κεντρικοῦ ἀγωγοῦ ὑδρεύσεως μετὰ τὴν περιοχὴν τοῦ ὑπὸ ἀνοικοδόμησιν οἰκισμοῦ αὐτῆς, ὑπὸ τὸν δρον τῆς ἐγκρίσεως τοῦ κονδυλίου ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

— Ἐτσι ἡ Αἰξωνὴ ἀπὸ τὸ προσεχὲς ἴσως καλοκαίρι—καθὼς ἐδήλωσαν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐν λόγῳ Ἐταιρείας—θὰ ὑδρεύεται μετὰ τῆς Ὁδλεν.

— Τὸ ἐπίτευγμα αὐτὸ ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον στίς προσπάθειες τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς Ὑδρεύσεως ποὺ κινεῖται μετὰ τὴν ἐπικουρίαν τῆς Αἰξωνῆς.

— Πολλὲς φορὲς ὠμιλήσαμε γιὰ τὴν καλὴ τύχη ποὺ βοηθεῖ τὴν προσπάθειά μας καὶ δυναμώνει τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ ἐπιτελείου τῆς Αἰξωνῆς, ποὺ συναντᾷ μέγιστα ἐμπόδια γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐπιδιώξεών της.

— Ἡ περιοχὴ τῆς παραλίας (πλάζ) Γλυφάδας, καθὼς καὶ τῆς Βούλας, παρεχωρήθη πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων Τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως, εἰς τὴν Ἀσφαλιστικὴν Ἐταιρείαν «Ἀστὴρ» τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία ἀνέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ ἔργα 40.000.000 νέων δραχμῶν καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν περιοχὴν τῆς πλάζ Γλυφάδας—Βούλας, διεθνὲς τουριστικὸν κέντρον.

— Ἡ σύμβασις θὰ ὑπογραφῆ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Τραπεζῆς Ἑθνικῆς—Ἀθηνῶν καὶ προβλέπεται ὅτι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς προσεχοῦς ἀνοιξέως θὰ ἀρχίσῃ τὸ πρῶτον τμήμα τῶν ἔργων, ἔτσι ὥστε τὸ προσεχὲς καλοκαίρι νὰ λειτουργήσῃ ἡ πλάζ ὡς τουριστικὸν κέντρον μετὰ εἰδικὸν ξενοδοχεῖον, ξενώνα, μικροὺς οἰκίσκους—παβιγιόν, καμπίνες λουτρῶν, κέντρα διασκεδάσεως, γήπεδα ἀθλοπαιδιῶν κ.λπ.

— Εἶναι εὐκολονόητον πόσῃ ἀξίαν ἔχει διὰ τὴν Αἰξωνὴν, ἀπέχουσιν ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῶν ἐκτελουμένων ἔργων, χίλια περίπου μέτρα, ἡ πραγματοποίησις τοῦ προγράμματος Τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τῆς περιοχῆς Γλυφάδας—Βούλας.

— Ἡδὴ ἡ ἀξία ὄλων τῶν οἰκοπέδων τῆς περιοχῆς μας ἠξήθη καὶ αἱ αἰτήσεις ἐγγραφῆς εἰς τὴν Αἰξωνὴν ἐπολλαπλασιάσθησαν.

— Παραλλήλως τὸ νεοεκλεγέν διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ συνημοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπαρτίζουν οἱ κ.κ. Ἰ. Ἀλεξόπουλος Πρόεδρος, Εὐστ. Μαργαρίτης Ἀντιπρόεδρος, Ἀ. Παπαγιαννόπουλος Γεν. Γραμματεὺς, Χρήστος Μέγας Ταμίας, Ἱερεὺς Μάριος Δαπέργολας, Κ. Δεληγιάννης, Λέανδρος Μίχας, Α. Παπαγεωργίου, Δ. Μητσάκης σύμβουλοι, φροντίζει ἔχον συμπαραστάντας τοὺς ἐπιτίμους προέδρους τοῦ Συνεταιρισμοῦ κ.κ. Ἰ. Παπαδόπουλον, Ἀντ. Μπλαϊνῆ καὶ τὸν Τεχνικὸν Σύμβουλον Δημ. Πικιώνην, μετὰ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Νομικοῦ Συμβούλου κ. Ν. Πουλιόπουλου καὶ τὸ Ἐποπτ. Συμβούλιον, ὅπερ ἤδη ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν κ.κ. Δημ. Παπαδήμου ὡς Προέδρου καὶ τῶν Μ. Ἀντωνίου, Ἰ. Κουτσούκου, Ἰ. Μπακοδήμα καὶ Θ. Ἡλιοπούλου, ὡς Συμβούλων, ἐπιδιώκει τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ βασικοῦ ζητήματος τῆς ἐγκρίσεως τοῦ σχεδίου τῆς Αἰξωνῆς ὅπερ ἤδη, εὐρίσκεται εἰς τὸ τέρμα του. Τὸ σχετικὸν Δῶγμα κεκυρωμένον ἀπὸ τὸ Συμβ. Ἐπικρατείας, ἀναμένεται νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, καθ' ἣ δὲ πανταχόθεν πληροφοροῦμεθα ὅ Ὑπουργὸς κ. Καραμανλῆς, μεθ' οὗ οἱ ἀνωτέρω ἐκπρόσωποι τῆς Αἰξωνῆς, ἦλθον εἰς ἐπανειλημμένας ἐπαφάς, θὰ ἀποστείλῃ τοῦτο συντομώτατα πρὸς δημοσίευσιν, ὡς ἄλλωστε ὑπεσχέθη, ἐκφρασθεῖς μετὰ ἰδιαιτέραν συμπάθειαν διὰ τὴν Αἰξωνὴν.

— Ὁφείλομεν καὶ πάλιν νὰ σημειώσωμεν ἰδιαιτέρας τὸ ἐκδηλούμενον συνεχὲς ἐνδιαφέρον διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐγκρίσεως τοῦ σχεδίου ἐκ τοῦ μέρους εἰλικρινοῦς φίλου τῆς Αἰξωνῆς, τῆς Ὑπουργοῦ κ. Χ. Ψαρροῦ, ὁ ὁποῖος πάντοτε ὑπῆρξεν συμπαραστάτης τῶν προσπαθειῶν μας, κατανοήσας πρῶτος αὐτὸς ἐξ ὄλων τῶν ὑπευθύνων παραγόντων τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἡ ΑἰΞΩΝΗ ἐπιτελεῖ μέγα ἐθνικὸν ἔργον. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κ. Ψαρροῦ οἱ Αἰξωνεῖς δὲν θὰ τὸ λησμονήσουν, ὅπως καὶ παντὸς ἄλλου εἰλικρινοῦς συμπαραστάτου των.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

Πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συνεταιρισμοῦ «ΑΙΞΩΝΗ» Συν. Π. Ε. καὶ τοὺς Συνδρομητὰς τοῦ ὁμωνύμου περιοδικοῦ.

Εἰδοποιοῦνται τὰ μέλη τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ οἱ συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ «ΑΙΞΩΝΗ» ὅτι δύνανται νὰ καταθέτουν τὰς ὀφειλάς των, καθυστεροῦμενας συνεταιρικὰς δόσεις των καὶ συνδρομάς των εἰς τὰ κατὰ τόπους ὑποκαταστήματα τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς πίστιν τοῦ παρὰ τῶ ὑποκαταστήματι **Μακρᾶς Στοᾶς — Πειραιῶς** λογαριασμοῦ ὑπ' ἀριθ. 1005, τοῦ Συνεταιρισμοῦ «ΑΙΞΩΝΗ».

Ἐπίσης οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἑταῖροι καὶ συνδρομηταὶ δύνανται νὰ καταθέτουν τὰς συνδρομάς των εἰς τὴν «Commercial Bank of Near East Ltd» εἰς πίστιν τοῦ ὡς ἄνω λ/σμοῦ.

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.

Κεντρικὸν Κατάστημα : ὁδὸς Σοφοκλέους 11, τηλ. 30.451 - 30.452.

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΑΘΗΝΩΝ : ὁδὸς Ἀθηνῶν 14α'. **Ἀχαρνῶν :** ὁδὸς Ἀχαρνῶν 114. **Βάθης :** ὁδὸς Ἀριστοτέλους 15α. **Πλ. Ἡρώων :** ὁδὸς Καραϊσκάκη 31. **Καλαμιώτου :** ὁδὸς Κλειτίου 10. **Καλλιθέας :** ὁδὸς Ἰφιγενείας καὶ Λεωφ. Θησέως. **Κάνιγγος :** ὁδὸς Κάνιγγος 5. **Κεραμεικοῦ :** ὁδὸς Πειραιῶς 79. **Κολωνοῦ :** ὁδὸς Συροράκου 5. **Κυψέλης :** ὁδὸς Κυψέλης 86. **Νεαπόλεως :** Γωνία Μαυρομηχάλη — Καλλιδρομίου. **Ν. Ἰωνίας :** ὁδὸς Ἀχελώου καὶ Ἀλατσάτων. **Παγκρατίου :** ὁδὸς Εὐτυχίδου 23. **Πατησίων :** ὁδὸς Πατησίων 165. **Πλάκας :** ὁδὸς Καπνικαρέας 37. **Σωκράτους :** ὁδὸς Σωκράτους.

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ : Κεντρικὸν : ὁδὸς Ἰωάν. Δροσοπούλου 15. **Καμινίων :** ὁδὸς Ἀθηνῶν καὶ Ἡλείου. **Νικαίας :** ὁδὸς Ἀντιοχείας 2.

ΜΑΚΡΑΣ ΣΤΟΑΣ : Λεωφ. Δ. Γούναρη 3. Τηλ. 40.291 - 40.422.

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΕΠΑΡΧΙΩΝ : εἰς Ἀργίτιον, Αἴγιον, Ἀλεξανδρούπολιν, Ἀμαλιάδα, Ἄργος, Ἄρτα, Ἀργοστόλιον, Βαθῶν - Σάμου, Βόλον, Δράμα, Ζάκυνθον, Ἡράκλειον, Θεσσαλονίκην, Ἰωάννινα, Καβάλα, Καρδίτσα, Καρόλβασι, Κέρκυρα, Κομοτινή, Λαμία, Λάρισα, Ληξούριον, Μυτιλήνη, Νάξον, Ναύπλιον, Πάτρας, Πλωμάριον, Πρέβεζα, Πύργον, Ρέθυμον, Ρόδον, Σύρον, Τρίκαλα, Τρίπολιν, Φλώρινα, Χαλκίδα, Χανιά, Χίον.

Ἄνταποκριταὶ εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ἡ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ἀναλαμβάνει τὴν ἐκτέλεσιν πάσης φύσεως Τραπεζικῆς ἐργασίας ὑπὸ τοὺς πλέον συμφέροντας ὁρους.

